

Frihetens pris

Kent Werne

Otryggheten i mediebranschen #2

Otryggheten i mediebranschen

På Journalistförbundets kongress i oktober 2014 fick frågan om otrygga jobb ett stort utrymme. Att minska otryggheten blev ett tydligt uppdrag från kongressen till förbundsstyrelsen, och är också en av sex huvudpunkter i den handlingsplan kongressen antog.

Journalistförbundet startade våren 2015 ett långsiktigt arbete med fokus på otryggheten i mediebranschen. Målet är att presentera ett antal konkreta förslag till åtgärder som syftar till att minska otryggheten för journalister.

En arbetsgrupp bestående av förbundsordförande Jonas Nordling, förbundsjurist Katarina Dahlskog samt den oberoende utredaren Kent Werne kommer att presentera ett antal utredningsrapporter fram till nästa kongress.

Crowdsourcing bland medlemmar och andra berörda ska vara en självklar del av informationshämtningen för arbetsgruppen. Du kan alltså själv vara med och påverka vilka problemområden och ämnen som Journalistförbundet ska undersöka.

Så här kan du bidra:

- Gå med i Facebook-gruppen "Vem tjänar på otrygga jobb?". Diskutera, kommentera, kom med förslag.
- Skicka dina tankar och idéer till: otryggajobb@sjf.se

Twittra med hashtagarna #otryggimedia och #otryggajobb

För mer information kontakta arbetsgruppen:

Kent Werne är frilansjournalist och författare med fokus på samhällsreportage och granskande artiklar. Han har publicerats i bland annat Dagens ETC, Helsingborgs Dagblad och Aftonbladet Kultur. Hans senaste bok "Ofärdsland – livet längs arbetslinjen" handlar om den växande otryggheten och utsattheten.

Kontakt: kentwerne@gmail.com

Katarina Dahlskog är förbundsjurist på Journalistförbundet sedan 2009. Specialiserad på arbetsrätt och förbundets expert på rättsområdet. Katarina har examen från juristprogrammet på Stockholms Universitet. Kontakt: kd@sjf.se

Jonas Nordling är ordförande för Journalistförbundet sedan 2011. Han är också styrelseordförande för tidningen Journalisten, kolumnist i Medievärlden, en av tre ordförande i biståndsorganisationen Union to Union och styrelseledamot i PTK och TCO. Jonas har tidigare arbetat på bland annat SVT och Vår bostad. Kontakt: jn@sjf.se

Innehåll

Förord. Det prekära frilansandet	4
1. Frilansare i marginalen	6
”Så här kan det inte fortsätta”	6
En bild av frilansstillvaron	10
Majoriteten har låg inkomst	11
Frihetens pris är otrygghet	13
2. Konkurrensens konsekvenser	17
”En tydlig press nedåt.”	17
Avståndet till rekommendationen ökar	22
Svårare att förhandla om arvudet	24
Exploatering och överlevnad	25
”Marknaden dumpas.”	28
3. Att göra gemensam sak	33
Att företräda frilansare	33
En arvodesnivå skriven i vatten	36
Frilansare gör gemensam sak	39
Anställda och frilansare i samma båt?	40
Förslag från frilansmedlemmarna	44
Utredarens rekommendationer	48
Diagram	52
Källförteckning	54

Förord. Det prekära frilansandet

Det är trendigt att vara sin egen. Åtminstone enligt statistiken. Aldrig tidigare har en så hög andel, 14,5 procent, av Journalistförbundets medlemmar varit frilansare. Samtidigt som redaktioner slimmats, folk sagts upp och de anställda medlemmarna blivit färre, har antalet frilansare legat stabilt runt 1 800 i flera år, och andelen ökat.

Men hur stabil är egentligen frilansstillvaron? Hur ser jobbet och livet ut för F-skattarna? Hur har deras arvoden och möjligheter att försörja sig på journalistik förändrats på senare år?

Rapporten baseras på en enkät bland Journalistförbundets frilansmedlemmar. Den visar att arvodena har pressats. Hälften av frilansarna vittnar om att arvodena är lägre idag än för tre år sedan, och lika många om att det blivit svårare att förhandla.

En analys av närmare 2 000 rapporter i Arvodesguiden – en webbplats där frilansare kan rapportera betalning och tidsåtgång för genomförda uppdrag – stärker bilden. Det genomsnittliga arvodet per arbetad timme har minskat och avståndet till Journalistförbundets rekommendation ökat rejält på senare år.

Frilansjournalister är ingen enhetlig grupp. Skillnaderna är stora. Vissa har en relativt bra inkomst, särskilt de med många fasta uppdragsgivare. Andra får betala ett högt pris för sänkta arvoden, i form av låga inkomster och kronisk otrygghet. Enkäten visar att hälften av frilansjournalisterna får ut 15 000 eller mindre i månaden efter skatt, att bara hälften sätter av regelbundet till pensionen och att en fjärdedel inte ens kan ta två veckors semester.

Många försöker komplettera det underbetalda frilansandet med extrajobb. Andra söker vägar ut, till säkrare yrken.

Enkäten bjuder på många berättelser från enskilda frilansare om en allt svårare marknad och osäkrare tillvaro. Rösterna i de öppna svaren i enkäten har dessutom kompletterats med intervjuer för den här rapporten. Det är värt att påpeka att alla som intervjuats har krävt att få vara anonyma, vilket säger en hel del om frilansarens prekära situation: den som diskuterar avtal offentligt eller vittnar om dumpade arvoden riskerar att bli av med sina uppdrag. Att på egen hand ta strid mot dåliga villkor är oerhört svårt.

Rapporten diskuterar också orsakerna till arvodespressen och prekariseringen: en köparens marknad där uppdragsgivarna har övertaget, där många frilansare accepterar låga arvoden för att överhuvudtaget få jobb, och där underbudskonkurrensen även hotar de anställdas villkor.

Slutligen kartläggs och utvärderas Journalistförbundets och frilansarnas strategier för att höja arvodesnivåerna genom åren i form av rekommenderade arvoden, webbverktyg, kurser, kampanjer, nätverk och samverkan mellan arbetsplatsklubbar och frilansare.

Utifrån den diskussionen lämnas rekommendationer för framtiden på hur Journalistförbundet, arbetsplatsklubbarna och frilansarna kan hindra underbudskonkurrensen och arvodesdumpningen.

Det handlar bland annat om en aktionsgrupp och en frilansombudsman som kan samordna och förbättra kontinuiteten i arbetet, ett ökat fokus på arvodesfrågorna i introduktionskurser och utbildningar, nätverksbygge och kollektiv handling bland frilansmedlemmar, stärkt samverkan mellan frilansklubbar och arbetsplatsklubbar, samt ett förslag till ett kompletterande rekommenderat "golv" för frilansarvoden. Sist men inte minst lyfts frågan om kollektivt förhandlade frilansarvoden nödvändigtvis måste ses som "kartellbildning", något som oftast tas för givet.

Kent Werne, Stockholm, november 2015

1. Frilansare i marginalen

”Så här kan det inte fortsätta”

Lotta Magnusson (fingerat) blev frilansare vid millennieskiftet. Hon övergav en fast tjänst på en landsortstidning och flyttade till en storstad med sin man. Efter att ha sökt ett antal jobb gav hon upp och bestämde sig för att starta eget.

– Jag blev lite intvingad i frilansandet, jag ville helst inte, men tänkte samtidigt att det säkert skulle gå bra.

Femton år senare sitter hon med facit.

– Fördelen är friheten att styra över sin egen tid och hur man jobbar. Det går att göra längre artiklar, sätta sig in i saker och undersöka något på djupet. Den stora nackdelen är att jag tjänar för lite, för mig har det varit svårt att dra ihop en inkomst som motsvarar den jag hade som anställd. Och inkomsten är ju grunden till allt.

Förra året fakturerade Lotta omkring 300 000 kronor exklusive moms. Kostnaderna är låga, men efter sociala avgifter och skatt blir det ändå inte mycket över.

– Någonstans runt 10 000 i månaden tar jag ut.

Ibland får hon många frilansuppdrag, ibland färre, och på sistone har hon börjat studera på halvtid. Men ändå: 10 000 i fickan motsvarar en lön före skatt på 12 000 i månaden för en anställd.

– Det är väldigt mycket blod och svett bakom de där 300 000, och jag har lång utbildning och erfarenhet, ändå tjänar jag betydligt sämre än ett vårdbiträde. Det vi frilansjournalister gör har uppenbarligen ett lågt marknadsvärde. De artiklar jag skriver ger mellan 4 000 och 15 000 på faktura, även långa reportage.

Dessutom har det blivit sämre betalt. Ett reportage som kunde inbringa 2,5 dagsarvoden enligt frilansrekommendationen för 15 år sedan ger på sin höjd 1,5 idag – det vill säga knappt 12 000 kronor.

Ett par år har det visserligen gått bättre, som mest har hon dragit in 500 000. Men då jobbade hon också som konsult med personalfrågor för ett företag. Och att ta andra jobb vid sidan av frilansandet framstår allt mer som den enda vägen ur låginkomstfällan.

Hon har sökt jobb som kommunikatör och informatör. Men inget napp. Och var det verkligen för att skriva pressmeddelanden som hon blev journalist? Nu satsar hon istället på lärarjobb. Där finns åtminstone behovet, och det känns mer meningsfullt.

– Min tanke är att jobba som SFI-lärare ett par dagar i veckan för att få upp inkomsten.

Helst skulle hon förstås vilja frilansa på heltid.

– Det är ju det här jag vill göra, det här är min dröm, det är så roligt när det funkar. Men det är samtidigt väldigt svårt att överleva i längden. Jag kommer få låg pension, jag har inte haft råd att pensions-spara och jag måste nog jobba tills jag dör. Och jag får hoppas att jag inte blir sjuk och att min man inte lämnar mig.

Lotta har fått tre barn under sin tid som frilansare. Som ensamstående skulle hon få svårt att försörja barnen, hon är beroende av en inkomst till, sin mans. Något hon i och för sig inte tror är ovanligt bland frilansare.

– De flesta jag känner har det knapert.

Hon tycker att frihetens pris är för högt.

– Sett i backspegeln borde jag ha valt en annan väg. Men man tänker hela tiden att ”nästa år blir det bättre, bara jag blir bättre på att sälja in och bättre på att skriva så kommer det gå fint”. Men jag inser samtidigt att det nog inte kommer att hjälpa om jag blir bättre, att problemet egentligen inte ligger hos mig utan hos marknaden.

Andra har inte utmanat marknaden lika länge. Lisa Aronsson (fingerrat) har visserligen över två decennier bakom sig som journalist, men har bara frilansat i ett par år. När tidskriften hon jobbade på lades ner var hon en av flera medarbetare som fick starta eget-bidrag, blev F-skattare och började sälja in texter.

– Egentligen vill jag frilansa, upptäckte jag. Desto sorgligare att det är så svårt ekonomiskt. Jag har nog halverat min inkomst mot tidigare. I år ser jag ut att komma upp i 200 000 efter avdrag.

Sedan skatt på det förstås. Hon tar ut pengar och bidrar till hushållskassan så länge det räcker. Några marginaler för pensionssparande eller liknande finns inte.

– Jag skulle nog ha levt på socialbidrag om jag inte haft en sambo. Jag kanske inte alls är representativ för frilansare, det är svårt att veta för det verkar lite tabu att prata inkomster i branschen.

Den stora utmaningen är att få bra betalt.

– Jag kanske är för nogräknad, med en eller annan artikel skriven på ”fulavtal” så försöker jag hålla mig till de villkor vi i Journalistförbundet har bestämt är schyssta. Jag följer vanligtvis frilansrekommendationen och skriver främst för redaktörer som också gör det. Ibland ger jag rabatt till mindre organisationstidningar som ger mig roliga jobb, men aldrig mer än 25 procent. Jag försöker agera hållbart och solidariskt, men det blir svårt att själv överleva. Antalet möjliga uppdragsgivare blir litet.

Vill man leva ”konstnärsliv” kanske inkomsten räcker, menar Lisa, men inte om man är familjeförsörjare.

– Så här kan det inte fortsätta, jag har ständig ångest för min försörjning och för att bli fattigpensionär.

Även Lisa siktar nu på att bli lärare, kanske på halvtid, vilket förhoppningsvis gör det möjligt att tacka nej till skambud.

– Samtidigt är det knasigt när journalistik blir en bisyssla. Men jag är ju inte ensam om det. Många jobbar som taxichaffisar, personliga assistenter och inom hemtjänsten idag för att gå runt. Gissar att också SFI-lärare blir ett kommande yrke för journalister.

Viktor Strömberg (fingerat) närde ingen dröm om att bli företagare, och om han fick välja skulle han hellre ha en fast anställning.

– Att jag startade firma var framtvingat av arbetsgivarens behandling av mig.

I flera år gick han på tillfälliga anställningar inom public service, balanserade på ”las-gränsen” ett tag, sattes i karantän och jobbade som reporter och redigerare i tidningsbranschen ett par år. Sedan tillbaks till radion, med en rad tillfälliga anställningar.

– För några år sedan upptäckte de att jag skulle bli inlasad ifall jag jobbade så mycket som vi kommit överens om, och plötsligt lades ett av projekten på is och cheferna låtsades som att det regnade. I samband med det gick jag igenom tidigare kontrakt. Jag hade haft tolv anställningar för samma arbetsgivare.

Efter utfrysningen bestämde han sig för att starta firma. Det framstod som den enda vägen in i värmen. Och sedan dess har han fortsatt jobba för samma Public Service-bolag, men nu som F-skattare. Hans gamla arbetsgivare är den huvudsakliga uppdragsgivaren, även om han också gör annat.

– En stor fördel med frilansandet är att jag styr min arbetstid. Vi har små barn och det underlättar mycket att kunna börja och avsluta arbetsdagen när jag vill. Jag vet inte hur mycket jag jobbar om jag slår ut det på ett år, men det är nog inte 100 procent, snarare 80-90. Det är också roligt att jobba med väldigt olika typer av uppdrag.

En nackdel är att det är svårt att få en jämn arbetsbelastning, berättar Viktor. I december vill många ”göra slut på årsbudgeten”, och då blir det intensivt under ett par månader. Under andra perioder kan det gå två månader utan att han har något konkret uppdrag, och ”då blir man lätt lite förtvivlad”.

– Jag tjänar klart sämre nu än innan, trots att jag är en mycket bättre och snabbare journalist nu än för fem år sedan. Då var jag ofta an-

ställd i projekt på mellan tre månader och närmare ett år och hade månadslön, och kunde få lite a-kassa mellan anställningarna. Tror att jag hade 30 000 i månaden under den sista vändan. Nu har jag en inkomst som säkert motsvarar en månadslön a-skatt på omkring 20 000 brutto, 2013 fakturerade jag cirka 450 000 kronor och i år har jag fått ut omkring 16 000 i månaden efter kostnader och skatt. Sedan är ju kanske den största nackdelen med frilansandet att man tvingas bli försäljare. Jag vill producera bra journalistik, inte ägna halva tiden till att försöka övertyga folk om varför de borde köpa mina produkter. Jag är dessutom väldigt dålig på att sälja.

Det är samtidigt svårt att förhandla med inköparna. De verkar tro att det bara är att lägga på arbetsgivaravgiften på en vanlig månadslön och begriper nog inte det där med overheadtid för administration, planering och insäljning, menar Viktor. Och de tycks inte heller ha koll på att man som frilansare måste ha lokal, försäkringar, utrustning, med mera, och att man gärna vill ha semester.

– Det är svårt att få drägliga arvoden eftersom så få redaktörer verkar förstå eller väljer att blunda för hur frilans ekonomin funkar.

Att vara kulturjournalist ger ofta hög status, men sällan bra betalt. Vilket Robert Pilblad (fingerat) fått erfara.

– Jag tillhör en väldigt utnyttjad grupp, säger han.

Vissa kulturtidskrifter betalar knappt något alls.

– Man kan få ett erbjudande om att skriva en recension för 300 kronor F-skatt, även från de som får kulturtidskriftsstöd.

Men Robert frilansar inte bara för fattiga magasin. Han är också recensent och krönikör för en större dagstidning, har i princip nått så högt man kan nå, men går ändå på knäna ekonomiskt.

En recension på 2 500-3 000 tecken ger inte mer än 1 800-2 700 kronor F-skatt. Man får hitta strategier för att jobba snabbare, förklarar han, även om det är svårt att klara av ett dylikt jobb på mindre än en dag. Han har också försökt förhandla upp arvodena, särskilt på mer omfattande jobb, och till viss del lyckats.

– Jag kände att får jag inte tillräckligt betalt så kan jag lika gärna börja jobba som lärarvikarie eller liknande.

Ändå ligger månadsinkomsten långt under vad en lärarvikarie tjänar. Robert har knappt 11 000 i månaden att leva på efter skatt. Han jobbar heltid och har inga inkomster vid sidan om firman.

– Man tänker hela tiden på ekonomin. Om man snålar så går det, men jag har inte varit utomlands på många år och tar inte direkt semester. Jag har ingen företagsförsäkring, sätter inte av till pensio-

nen och har inget sparat. Det går inte med den här inkomsten. Mitt arbetsliv är väldigt fritt, men det är otryggt.

Skillnaden mellan frilansare och anställda är stor, menar han.

– Vi räknas inte som en del av tidningen. Och våra villkor är mycket sämre. Det känns som att vi tvingas stå med mössan i hand. De förstår inte att ta vara på oss. Många frilansare lämnar nu branschen, vilket är sorgligt. Även jag har funderat på det, har sökt andra jobb, men det känns svårt. Det är ju det här jag vill göra.

Utifrån förstår man nog inte hur villkoren ser ut, tror han.

– Som frilansjournalist är man på ett sätt en makthavare, men samtidigt en slav.

En bild av frilansstillvaron

Hur representativa är dessa berättelser? Hur ser villkoren för frilansjournalister ut idag, och hur har de förändrats?

För att få en bättre bild av frilansarnas situation har Journalistförbundet låtit TNS Sifo genomföra en enkät bland förbundets drygt 1 800 frilansmedlemmar. Frågor ställdes om arbetsvillkor, trygghetsfaktorer, förändringar och framtidsutsikter.¹

Först några grundfakta:

En stor majoritet, 84 procent, av de intervjuade ”frilansar och jobbar åt en eller flera uppdragsgivare”, medan 15 procent kombinerar en anställning med frilansande. Den absoluta merparten, 97 procent, driver eget företag, i form av enskild firma med F- eller FA-skattsedel (76 procent), eller i form av aktiebolag (18 procent). Tiden då många frilansare enbart hade A-skattsedel är alltså passerad.

Att frilansare vanligtvis är företagare är viktigt att påpeka, då dessa verkar under helt andra villkor än anställda. F-skattare betalar inte bara sociala avgifter själva, utan måste också stå för alla kostnader i form av arbetsplats, dator, kamera, kontorsmaterial, böcker, resor, avgifter, eventuella redovisningstjänster och fortbildning (kostnader som dock får dras av i deklarationen) – och i hög grad finansiera sin trygghet i form av till exempel pensionsavsättning och försäkringar.

Det arvode man får som uppdragstagare, alltså det man fakturerar uppdragsgivaren, ska täcka allt detta och dessutom ge pengar över – en vinst – som motsvarar bruttolönen för en anställd. På den deklarerade inkomsten betalar företagen sedan skatt.

Hur mycket som blir kvar av varje fakturerad tusenlapp beror på hur höga de sociala avgifterna, kostnaderna och skatten är. Vilket varierar från frilansare till frilansare. Men det man får kvar i plånboken i slutändan är som regel mindre än halva omsättningen, (intäkterna

exklusive moms under ett år). Eller som Journalistförbundet beskriver det: "Det fakturerade beloppet måste uppgå till minst dubbla den lön som en anställd (eller egen företagare) skall kunna få ut ... formeln fungerar normalt för de flesta tjänsteproducerande företag", liksom för F-skattande frilansare.²

De intervjuade är mestadels reportrar (80 procent), men många är också fotografer (33 procent), redaktörer (32 procent), redigerare/formgivare (20 procent), projektledare (13 procent), producenter (11 procent), översättare (5 procent) och arbetsledare/chef (3 procent). Ofta kombinerar de olika roller. De jobbar för olika former av medier, även om tidskrifter (74 procent) och dagspress/kvällspress (42 procent) är vanligast.

Sex av tio frilansmedlemmar har tre eller färre än tre fasta uppdragsgivare, medan fyra av tio har fyra eller fler. Nyetablerade frilansare har som regel färre fasta uppdrag, och de som frilansat länge är oftare mer etablerade med fler återkommande uppdrag.

Journalistförbundets frilansmedlemmar har ofta varit i branschen länge. Nära hälften, 48 procent, har frilansat i elva år eller längre, en femtedel har frilansat sex–tio år och en femtedel tre–fem år.

Majoriteten har låg inkomst

De sporadiska akademiska studier som gjorts av frilansjournalister som grupp ger en minst sagt splittrad bild. Å ena sidan någon som övergett den traditionella anställningen för ett mer fritt och flexibelt "portfolioarbete", som växlar mellan stimulerande uppdrag och successivt ökar sitt marknadsvärde i takt med att portfolion fylls på. Å andra sidan en "egenanställd" (*self-employed*) journalist som befinner sig i en utsatt position och kämpar för att överleva.³

Den splittrade bilden beror förmodligen på att frilansarna inte är ett enhetligt kollektiv, på att det helt enkelt inte finns någon typisk frilansjournalist. En frilansare kan vara ett vandrande varumärke med gott om uppdrag och hög inkomst, men också någon som kämpar för sin överlevnad i en osäker tillvaro.

Den brittiske sociologen Guy Standing talar om "proficianer" (eng. *proficians*, en kombination av *professionals* och *technicians*), exempelvis konsulter eller frilansare med "säljbara specialkompetenser" som "lever i förväntan om en rörlig tillvaro" och tjänar bra med pengar. Men han identifierar också ett "prekariat" med otrygga villkor och osäkra inkomster. Dit hör många tillfälligt anställda, men också "egenföretagare i olika grad av beroendeställning", till exempel frilansjournalister. Standings tes är samtidigt att prekariatet växer, att otryggheten ökar.⁴

Resultatet av frilansenkäten stämmer väl överens med Standings beskrivning. Vad som framträder är nämligen ett kluvet kollektiv med stora skillnader, där många lever på marginalen.

De intervjuade fick ange hur mycket de får över och kan ta ut ur firman för att leva på en genomsnittlig månad, alltså motsvarande den summa som en anställd får in på sitt lönekonto.⁵

En liten minoritet, 3 procent, får ut mer än 30 000 kronor i månaden, 5 procent får ut 25 001–30 000, 12 procent 20 001–25 000, 27 procent 15 001–20 000, 21 procent 10 001–15 000, 20 procent 5 001–10 000 och 12 procent får ut 5 000 kronor eller mindre. Vissa frilansare kan alltså betraktas som höginkomsttagare, medan andra har en inkomst som ligger under socialbidragsnormen (diagram 1 på sid 52).

Medianen bland de intervjuade är 15 000 kronor. De betyder att hälften får ut 15 000 eller mindre varje månad. Om man bortser från de som frilansat i mindre än två år, de som är över 60 år och de som angett ensiffriga tal, ökar medianen något, men bara till 16 000. De som jobbar med journalistik och uteslutande frilansar (84 procent) har högre medianuttag/lön (17 000 i månaden) än ”mångsysslarna” – de som både är anställda och frilansar (15 000). Ett annat kännetecken för de med lägre inkomst är att de har få återkommande uppdragsgivare. De som angett högre uttag/löner har som regel fler återkommande uppdragsgivare. Med andra ord tycks det som att många fasta och återkommande uppdrag bäddar för en stabilare ekonomi och högre inkomst. Och tvärtom: färre fasta uppdrag innebär ofta större osäkerhet och lägre inkomst – en logik som beskrivs av en frilansare så här i enkätens öppna svar:

”När mer tid går åt till sälj blir det svårare att fakturera tillräckligt mycket.”

Sammantaget står det klart att många har en väldigt låg inkomst. 15 000 kronor netto motsvarar en månadslön för en anställd före skatt på cirka 19 000 kronor. Snittlönen bland fast anställda journalister i Stockholms län är drygt 37 000 år 2015. 19 000 är också lägre än lägstalönen i journalistavtalet på 24 111 kronor för de med akademisk examen och 21 923 kronor för övriga medarbetare.⁶

21 923 blir ungefär 17 000 efter skatt, en nivå som nära 60 procent av frilansarna hamnar under. Med andra ord har sex av tio frilansjournalister sämre inkomst än anställda med lägstalön.

Hur många som tjänar mindre på grund av att de frivilligt eller ofrivilligt jobbar mindre än heltid framgår inte, vilket förstås försvårar en jämförelse med lönen för heltidsanställda. Men att merparten av Journalistförbundets frilansmedlemmar har en sämre ekonomi än majoriteten av de anställda är ändå uppenbart, och fler än en beskriver läget som akut i de öppna svaren. Ett axplock:

”Vi är många frilansar som i grunden trivs med frilansandet men vi går på knä rent ekonomiskt.”

”Ekonomiskt är situationen tuffare än någonsin.”

”Det är idag helt omöjligt att försörja sig.”

”Min och andras situation är rätt ut sagt desperat!”

Många frilansare lever alltså på marginalen. För att återknyta till Guy Standing saknar de ”en fullgod stabil inkomst” och har därmed låg ”inkomsttrygghet” – ett av prekariatets kännetecken. Och med en låg och osäker inkomst blir det mesta osäkert.

Frihetens pris är otrygghet

Medieforskarna Maria Edström och Martina Ladendorf fann i en studie av svenska frilansjournalister att de var mer tillfreds med tillvaron än anställda, och att frilansandet erbjuder ”en livsstil med personlig frihet och flexibilitet” där man får bestämma själv över sitt arbete och hur man använder tiden.⁷ Samtidigt kommer den upplevda friheten med ett pris, i form av ett ojämnt flöde av uppdrag, lägre inkomst och sämre trygghet. Och frihetskänslan kan samtidigt vara större än den verkliga självständigheten, eftersom man oftast måste anpassa sig efter ”kundens” krav och vilja. Eller som en frilansare skriver i enkäten som ligger till grund för den här rapporten:

”Som frilans känns det som om man vore utlämnad till marknadens krafter.”

I realiteten är friheten illusorisk, menar den brittiske medieforskaren Philipp Rottwilm.⁸ Som regel är frilansaren i marknadens grepp, och det är ovanligt att ens arbete eller produkten man säljer har ett så högt marknadsvärde att man kan diktera villkoren och hävda sitt oberoende. Snarare lever många frilansare med risken att bli utan uppdrag och inkomst, och tvingas därför ofta gilla läget. Vilket också beskrivs av flera frilansare i enkätens öppna svar:

”Det slår mig i bland, när det gäller mina ’fasta’ uppdragsgivare, att jag kan bli sparkad på en minut.”

Kerry Platman, brittisk doktor i företagsekonomi, har beskrivit problematiken som ”frihetens paradox”, där en upplevelse av frihet från anställningssituationens tvång och upplevda instängdhet ersätts med ett nytt tvång: att ansvara för sin egen välfärd.⁹

Att frihetens pris kan vara högt visar en rad tidigare undersökningar som Journalistförbundet och Frilans Riks gjort genom åren. ”Frilansare är friare att välja arbetsfält och uppdrag”, skrev till exempel tidningen *Frilansjournalisten* efter en genomförd enkät 2005, men många får ”betala priset i form av osäker och låg inkomst, sämre sjukpenning och så småningom en låg pension”.¹⁰ Vilket också framgår av den senaste frilansenkäten.

Med lägre inkomst blir såväl den allmänna pensionen som premiepensionen lägre, liksom den sjukpenningsgrundande inkomsten, SGI, som ligger till grund för såväl sjukpenning som föräldrapen-

ning. Dessutom är regelverken i trygghetssystemen anpassade ”för en arbetsmarknad som huvudsakligen består av tillsvidareanställningar”, påpekar TCO i en rapport om skillnaderna i trygghet mellan egenföretagare, visstidsanställda och tillsvidareanställda.¹¹ Skyddet är sämre och regelverket otydligare för F-skattare och ”kombinatörer” – de som varvar egenföretagande med kortare anställningar. Egenföretagare är oftare ”sjuknärvarande” jämfört med anställda, hälften litar inte på att sjukförsäkringen ger dem en ekonomisk trygghet ens vid kortvarig sjukdom, och var fjärde struntar i att sjukskriva sig på grund av att det är för krångligt.

I frilansenkäten berättar flera medlemmar om sina erfarenheter av att bli sjuk. Kombinatörer vittnar också om att Försäkringskassan beräknat SGI på antingen inkomsten i firman eller på deltidslönen, inte på den samlade inkomsten.

”Som egenföretagare och frilans har man nästan inget skyddsnät om man blir sjuk. Försäkringskassan räknar ut SGI som är alldeles för lågt och inte överensstämmer med den faktiska inkomsten ... De drar till exempel av för periodiseringsfonder. Har flera gånger försökt att överklaga försäkringskassans SGI-beslut utan framgång.”

”Det är många som hamnar snett. Särskilt om man har F/A skattsedel och både har jobbat som frilans och anställd. När jag var med om en operation och medföljande sjukskrivning i 2 veckor räknades SGI enbart på min intjänade frilansinkomst och trots att hälften av min inkomst kommer från vikariat på tidning, detta eftersom jag inte var inplanerad att jobba dessa dagar.”

”Otroligt dålig ersättning från Försäkringskassan, speciellt om man både är anställd och frilansar.”

”Alla stolar man riskerar att hamna mellan som blandarbetare (anställd/egen företagare) och blandskattare (A/F) är en jätteviktig fråga när det gäller de sociala trygghetssystemen, och vi lär bli en allt större grupp i samhället.”

De problem som uppstår med SGI för så kallade ”kombinatörer” är välkända och har tidigare lyfts av Journalistförbundet, bland annat i form av inspel till Socialförsäkringsutredningen. Enligt Anita Vahlberg, senior advisor på förbundskansliet, är grundproblemet att korta anställningar – kortare än sex månader – inte räknas in i underlaget enligt gällande regler.

– Undantag kan göras om man kan visa på att detta är ett ofta återkommande sätt att arbeta, helst då hos samma arbetsgivare, men det är en tuff strid att ta mot Försäkringskassan då hela ”bevisbördan” ligger på den enskilde frilansen, säger hon.

Kombinatörernas inkomster från de kortare anställningarna räknas

därför sällan in i SGI. Årsinkomsterna från frilansverksamheten slås sedan ut på tolv månader, när de i själva verket tjänats in under kortare tid. Den inkomst som deras SGI baseras på motsvarar alltså inte alls den inkomst som de faktiskt går miste om. Vilket med all sannolikhet också är förklaringen till att de underutnyttjar sjukförsäkringen, påpekar Anita Vahlberg.

– Därför driver vi krav på att alla inkomster ska räknas.

Med små ekonomiska marginaler är det också svårt att få ihop till det som F-skattare – till skillnad från anställda – förväntas finansiera själv. Som semester. Enligt lag har anställda rätt till 25 dagars betald semester per år, en rättighet man som egenföretagare saknar.

Hur lång semester har frilansarna? Enkäten visar att bara knappt hälften tar fyra veckors semester eller mer (30 % mer än fyra men mindre än sex veckor, 19 procent mer än sex veckor). 20 procent tar mer än två och mindre än fyra veckors semester, medan så många som 24 procent – nästan en fjärdedel – tar mindre än två veckors semester (13 procent) eller ingen alls (11 procent). I de öppna svaren beskriver ett antal frilansare semester som en omöjlighet.

”Att sätta av pengar till betald semester finns inte på kartan, för att sommaren ska gå ihop blir det småjobb hela tiden.”

”Semester eller 40 timmars arbetsvecka har inte existerat under de 30 år jag varit frilans och lär väl knappast komma på tal i framtiden heller.”

Anställda som jobbar under kollektivavtal har, förutom allmän pension, dessutom tjänstepension/avtalspension. En betydande del av den slutliga pensionen som frilansarna går miste om. Den som vill få en pension i nivå med en anställd måste därför sätta av 4,5–5,0 procent av sin inkomst i ett eget sparande.¹² Hur många gör det?

Bara varannan frilansjournalist sätter regelbundet av till pensionen, visar enkäten. Andelen är högre bland de som har många fasta uppdragsgivare och som närmar sig 65 år, och betydligt lägre bland de som har få återkommande uppdrag och är yngre. Bland de som pensionssparar regelbundet sätter 46 procent av mindre än 1 000 kronor i månaden. 59 procent sparar i en privat pensionsförsäkring, och 25 procent har investeringssparkonto eller en kapitalförsäkring. Flera frilansare förklarar varför de inte kan sätta av till pensionen, och orsaken är ofta att de inte anser sig ha råd. Ett exempel:

”Känner mig rätt uppgiven för tillfället. Om man som jag inte tar uppdrag från näringsliv och så vidare så är det svårt att gå runt. Pensionsspara är inte att tänka på.”

Lika illa är det med försäkringarna. Bara drygt hälften (55 %) av frilansare har till exempel en företagsförsäkring. Och ännu färre – endast var femte – sätter av till framtiden i form av vidareutbildning

och kompetensutveckling. Som en frilansjournalist skriver:

”Det är omöjligt att få ekonomi för vidareutbildning och fördjupning.”

Frihetens pris är alltså ofta en låg och osäker inkomst, dålig sjukpenning, utebliven semester, usel pension, svagt skydd vid skada och ont om pengar till kompetensutveckling.

Anledningen till att många har det svårt är som tidigare påpekats att de har få eller inga fasta uppdragsgivare, men också att uppdragsgivarna ofta betalar ett alltför lågt pris för den frihet det innebär att köpa in frilansmaterial. Och priset som betalas – arvodet – är givetvis centralt för frilansarnas möjligheter att försörja sig:

”Ersättningsnivåerna är problemet bakom allt i denna bransch – som ju i övrigt är det mest fantastiska man kan jobba med!”

”Med de låga arvoden som är nu är det omöjligt att komma upp i en bra lön, som det går att försörja sig på.”

Samtidigt har arvodena av allt att döma pressats nedåt på senare år. En förändring med konsekvenser för både frilansare och anställda.

2. Konkurrensens konsekvenser

”En tydlig press nedåt.”

I enkäten fick frilansmedlemmarna svara på frågor om hur villkoren i branschen har förändrats de senaste tre åren. Svaren blottar en frilansmarknad som genomgår en radikal omvälvning. Fyra av tio upplever till exempel att de har färre fasta uppdrag idag jämfört med för tre år sedan, vilket gör det svårare att få ihop en bra inkomst. Andra berättar i de öppna svaren att konkurrensen hårdnat och att det blivit svårare att sälja in idéer till uppdragsgivarna.

Men ett problem tycks dominera, nämligen prispressen.

Hälften av frilansarna, 51 procent, säger att arvoden har blivit sämre de senaste tre åren. För 32 procent har de blivit ”något sämre”, och för 19 procent ”mycket sämre”. Bara 12 procent menar att arvoden förbättrats, och resten – 36 procent – tycker ”varken eller”.

Varannan frilansjournalist menar alltså att deras arvoden har försämrats, medan bara en tiondel upplevt en förbättring.

De intervjuade har också fått svara mer utförligt på *hur* deras arvoden har förändrats. Många pekar på att frilansarvoden inte hängt med löneutvecklingen för anställda journalister eller att de inte har höjts i takt med inflationen. Några exempel:

”Svag uppgång i arvodet i jämförelse med fast anställda kollegor och deras löneutveckling.”

”Arvoden har inte ökat alls medan mina anställda kollegor har fått höjda löner varje år.”

”Det finns definitivt ingen löneutveckling i frilansbranschen, i synnerhet inte om man jobbar mot press.”

”De har inte höjts (till skillnad från den lön jag får som inhoppare på en dagstidning).”

”Fasta arvoden från gamla uppdragsgivare har inte höjts på över tio år.”

”Arvoden har legat på samma nivå i över 10 år.”

”Arvoden har inte höjts på en väldig massa år, vilket ju innebär en gradvis försämring.”

”Jag får mindre jobb och samma ersättning nu som för 10 år sedan, det vill säga sämre ersättning.”

”Arvoden följer inte kostnadsutvecklingen för övriga varor och tjänster utan har legat på samma nivå i cirka tio år.”

"Arvodena justeras aldrig uppåt. Tidningar jag har jobbat för i flera år fortsätter med samma arvoden, trots att inflationen gör att allt annat blir dyrare och vanliga löner ökar."

"Med hänsyn till penningvärdesförsämringen får jag i dag ofta kanske bara en fjärdedel av det jag fick för mina texter på 80-talet."

"De fasta arvodena har inte ökat på flera år och fler uppdragsgivare än tidigare ger riktigt dåliga bud."

"Arvoden från de uppdrag jag gör för Sveriges Radio har inte höjts på tre år."

"På TV4 har de inte höjts alls sedan jag började frilansa där, för 10 år sedan."

"Frilansar för (en tidnings kultursida) vars arvoden stått still i snart 20 år."

Andra vittnar om att de får betalt för färre timmar eller dagar trots att jobbet tar lika lång tid som förut, eller att uppdragsgivaren kräver mer jobb för samma arvode som tidigare, vilket i båda fallen resulterar i en lägre ersättning per nedlagd arbetstimme.

"Redaktörer förhandlar ner priset genom att ge betalt för färre arbetsdagar."

"Arvodesnivåer har inte räknats upp. Vissa tidningar, som jag gör upp betalning i antal dagar med, vill nu att jag ska hinna göra likvärdiga jobb på färre timmar jämfört med tidigare."

"Arbetsgivarna kräver minst lika mycket jobb – i form av research, intervjuer m.m. för jobben. Men till en lägre timpeng."

"Framför allt beräknas kortare tidsåtgång för ett uppdrag."

"Jobb jag tidigare fick en dag på mig att göra har kortats till fem timmar."

"Ersättningen ligger kvar på samma nivå som för tre år sen men med större arbetsbelastning."

"Många gånger kan uppdragen vara betydligt större för 'samma' arvode som tidigare."

"Inga höjningar av arvoden, men fler småsaker som ska göras."

"Arvodena har inte höjts på flera år, däremot vill kunderna ha mer jobb gjort. Som att man ska hitta bilder och skriva extra-material."

"Jag har lite mer arbetsuppgifter som har med webtext och bilder att göra men jag får fortfarande samma arvode."

"Fler arbetsuppgifter ingår i arvodet, till exempel att svara för leverans av bildmaterial. Det finns nästan inga bildredaktörer på redaktionerna längre."

"Idag måste jag jobba mer för samma arvode, gärna både text, bild och film."

"För cirka 20 år sen kunde man få 2-3 000 för några sålda bilder till en tidskrift. Nu 20 år senare får man samma betalt fast då ska det vara med text också."

"Uppdragsgivare vill betala för färre dagar men ha samma jobb utfört. Och de vill ha ett paket – med text och bilder, eller bilder, text och ljud – men vill inte betala mer för det utan ha allt till paketpris motsvarande vad huvudjobbet var värt tidigare."

"Mer jobb för samma arvode."

För många frilansare har arvoden inte bara stått stilla och därmed sänkts reallt. De har också sänkts nominellt, i kronor räknat. Något som tycks ha blivit vanligare under de sista åren. Detta är av allt att döma en väldigt spridd erfarenhet, vilket mängden av röster nedan illustrerar. Ändå är det långt ifrån alla som redovisas här.

"Arvoden ligger inte bara på samma nivå som när jag började frilansa för drygt 10 år sedan – de är lägre (för samma jobb, samma uppdragsgivare). Har inte ens vågat räkna efter, men uppskattar att jag idag får ca 25-30 procent lägre ersättning för samma jobb."

"Nya uppdragsgivare betalar mindre än hälften av vad man kunde vänta sig för tio år sedan. Ett arvode motsvarande 3 000 kronor på faktura per dag får idag anses som välbetalt. För tjugo år sedan kunde jag fakturera 4 500 kronor per dag, vilket var i enlighet med frilansrekommendationen i mitten av 90-talet."

"Jag fick ofta bättre betalt för en artikel för tio år sedan än idag. Många arvoden har stått stilla eller sänkts de senaste åren."

"Arvoden har sänkts stadigt sedan jag började frilansa för femton år sedan."

"Arvoden har inte gått upp fast allt annat går upp, ibland är det som erbjuds till och med lägre i antal kronor än för 3-5 år sedan."

"De har legat still under många år, och under senare tid sänkts från denna redan i praktiken sänkta nivå."

*"Ersättningen har försämrats år för år de sista fem åren."
"Ett par av mina uppdragsgivare har sänkt arvodet."*

"Min regelbundna uppdragsgivare har gått in och förhandlat ned mitt arvode."

"Mina arvoden för regelbundna frilansuppdrag har i vissa fall sänkts."

"Vissa tidskrifter har sänkt arvoden för jobb med fasta priser."

"I ett fåtal fall direkt minskat. I andra fall att arvode inte utgår för publicering i flera olika tidningar som uppdragsgivaren/ägaren äger."

"Arvoden har skurits ner från min huvudsakliga uppdragsgivare."

"Betydligt sämre betalt för texter än bara för några år sedan."

"Arvoden har generellt sänkts med cirka 20 procent, i jämförelse med för några år sedan."

"Störst skillnad märker man om man backar bandet tio år eller mer. Idag får jag halva arvodet av vad jag fick då, för motsvarande jobb. Ska man dessutom räkna om värdet så blir skillnaden naturligtvis hårresande. Andra försämringar är lägre milersättning, inte betalt för återpublicering."

"Halverade sedan 1998."

"En av uppdragsgivarna sänkte arvodet med 25 procent för fyra år sedan och har inte höjt sedan dess."

"På 1990-talet var det normalt att få 10 000 kronor för ett reportage, 20 år senare var honoraret detsamma. Idag däremot försöker många magasin klara sig undan med 6 000-7 000 kronor."

"När jag började frilansa runt 1990 fick man utan problem cirka 10 000 kronor för en större artikel. Idag får man vara glad åt en tredjedel."

"När jag gjorde mina första frilansjobb åt vissa tidskrifter följde en del rekommendationerna eller kunde betala runt 10 000 för ett jobb. Idag har samma tidskrift som kunde betala 10 000 sänkt arvodet till runt 7 000-8 000."

"För samma jobb får jag upp till 20 procent mindre ersättning i dag jämfört med tidigare. Ibland ännu större minskningar – en tidning gav 27 000 kronor för stort reportage 2006. I dag: 15 000 kronor."

"De har sänkts med ca 40 procent – de fasta taxor som gällt för kritik och krönikor och rep har reviderats och sänkts upprepade gånger."

"För de artiklar som jag för tio år sedan sålde för 8 000 kronor erbjuds jag i dag 6 000 kronor."

"Jag fick mer betalt per artikel för tio år sedan än jag får idag. För vissa artiklar jag då fick 10 000 kronor, kan jag idag få 4 500."

"Halvering på 15 år."

"Tidskrifter betalar inte lika mycket för stora reportage som förut. Förr kunde jag dela med fotograf men nu måste jag göra allt själv för att det ska gå ihop."

"Arvoden går hela tiden lite ner istället för upp. Förr kunde jag få 8 000 för ett reportage, nu ligger arvodet snarare kring 6 000 max 7 000."

"Arvoden från till exempel (dagstidningen) som är min huvuduppdragsgivare är genant låga. När jag engagerades att börja skriva för (dagstidningen) i mitten av 90-talet var mitt arvode F-skatt 3 430 kronor per recension. Nu, 21 år senare är arvoderingen 2 900 kronor per recension. Fler kommentarer behövs väl knappast?"

"Dagens Nyheter dumpar frilansarvoden på kultursidan och i söndagsbilagan."

"Började som frilans år 2011 för (veckotidningen) med avtal på ett reportage per vecka enligt frilansrekommendationen på 7 500 kronor plus moms. Samma tidning har därefter i två omgångar förhandlat ner priset till 4 500 kronor ex moms per reportage."

"Jag blev erbjuden att redigera dagspresstabloid för 83 kronor/sida. Förr var standard runt 1 000 kronor/sida."

Var tredje frilansare upplever också att det blivit svårare att få ersättning för vidarepublicering/återpublicering, och det bör samtidigt noteras att 0 procent tycker att det har blivit lättare. Det gör förstås att det sammanlagda arvodet försämras ytterligare.

"Just nu har vi ett stort problem med fulavtal samt återpubliceringar utan tillstånd från upphovsrättsinnehavare eller er-

sättning för detta. Detta har försämrats rejält de senaste åren och är en kärnfråga för huruvida vi som frilansare ska kunna försörja oss i framtiden.”

”Det är inte möjligt att kräva full ersättning för publicering i elektroniska medier eftersom så gott som alla tidningar idag kräver detta av frilansmedarbetare. Den som motsätter sig blir snabbt arbetslös.”

”Som frilans idag får man kämpa för att inte bli vidarepublicerad ’gratis’ ... ännu går det att neka sampublicering inom stora medieföretag, men det är bara en tidsfråga innan de kräver att för samma arvode få publicera på 10-20 plattformar. Det blir döden – inte bara för oss frilansare utan för läsarna.”

Tre röster får sammanfatta trenden med stillastående eller sänkta arvoden för en majoritet av frilansarna:

”Många arvoden har inte skrivits upp på 5-10 år. Somliga har sänkts, ibland i flera omgångar. I flera fall krävs i dag merarbete för samma arvode.”

”Oavsett om man räknar per uppdrag, per omfång, per tid, per månad eller år, så har arvodena sjunkit.”

”En tydlig press nedåt.”

Avståndet till rekommendationen ökar

Enkäten, som inte avslöjar med hur mycket arvodesnivån har förändrats, har kompletterats med data från Arvodesguiden – en webbplats där Journalistförbundets frilansmedlemmar kan ange betalning och tidsåtgång för genomförda uppdrag.¹³

Sedan 2007 har närmare 1 800 rapporter lämnats, i genomsnitt 196 om året och aldrig mindre än 168 – vilket gör det möjligt att jämföra arvodena över tid, räknat i arvode per arbetad timme. De arvoden som jämförts är uteslutande de som rör F-skatt.¹⁴

Och trenden är tydlig: Den genomsnittliga arvodesnivån har närmast stått stilla eller rentav sjunkit nominellt, beroende på om man tar 2007 eller 2008 som utgångspunkt. Det genomsnittliga arvodet per arbetad timme var 564 kronor 2007 och 609 kronor 2008. År 2014 var snittarvodet 582 kronor och 2015 landar det på 579 kronor (diagram 2 på sid 52).

Snittarvodet har alltså fastnat strax under 600 kronor i timmen, vilket blir mindre än 4 800 kronor om dagen.

Under samma tid har Journalistförbundets frilansrekommendation – som räknas upp med löneutvecklingen i branschen – höjts från 750 kronor i timmen 2007 (6 000 kronor/dag) till 975 kronor i timmen

2015 (7 800 kronor/dag). Andelen av arvoden som nådde upp till eller låg ovanför frilansrekommendationen var drygt 41 procent för nio år sedan – en andel som sjunkit till 22 procent 2015. Med andra ord är fyra av fem arvoden under rekommendationen 2015.

2007 var snittarvudet 75 procent av frilansrekommendationen (skillnaden var 200 kronor). 2015 var snittet 59 procent av rekommendationen, ett glapp på nästan 400 kronor.

Analysen av rapporterna i Arvodesguiden stärker därmed bilden av en successiv sänkning frilansarvodena. Man kan också notera betydligt fler väldigt låga arvoden – som ligger under *halva* frilansrekommendationen (487,50 kronor/timmen 2015). Detta är också i nivå med lägstalönen i kollektivavtalen (21 923 kronor år 2015) om den räknas om till månadslön i Frilanskalkylatorn.¹⁵ 2007 hamnade 21 procent under halva rekommendationen, 2015 är andelen 31 procent. Nästan en tredjedel av arvoden understiger alltså det som motsvarar avtalad lägstalön bland anställda journalister. Samtidigt blir uppdragen som betalar sig riktigt bra mer sällsynta (diagram 3 på sid 53).

Att det blivit tuffare att få betalt enligt rekommendationen och att glappet mellan snittarvudet och rekommendationen ökat på senare år är också något som lyfts fram i frilansenkätens öppna svar:

”Pressade nivåer på nästan alla håll, mycket svårt att nå upp till SJF:s rekommendation.”

”Förbundets frilansrekommendation följs inte alls av de uppdragsgivare som betalar timtaxa. Den ligger runt 500 kronor/timme för mig som F-skattare.”

”Jag jobbade som frilans även för tio år sedan. Sedan dess har arvoden blivit mycket sämre. Få, knappast ens myndigheter, vill i dag självklart betala enligt frilansrekommendationen.”

”Den stora skillnaden är jämfört med för 10 år sedan då man kunde åberopa frilansrekommendationen som riktmärke. Det går inte i dag.”

Arvodesguiden ger också besked om vilka medier som ofta betalar väldigt låga arvoden, definierat som mindre än halva frilansrekommendationen. Frekvent förekommande är dags- och kvällstidningar som Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet och Expressen, veckotidningar som Året Runt, Allers och Fokus, månadstidningar vars titel inleds med ”Allt om”, samt Sveriges Radio. Ibland återfinns också fackföreningspress och organisationspress bland de som betalar uselt.

Några exempel från 2015, med företagsnamnet borttaget för att utesluta att uppdragsgivaren förstår vem som rapporterat:

Ett reportage för veckopress på 5 000 tecken tog 16 timmar och gav

7 200 kronor, eller 450 kronor i timmen.

Ett grävjobb för en fackförbundstidning på 16 000 tecken tog 40 timmar och gav 15 000 kronor, eller 375 kronor.

En artikel för ett månadsmagasin på 4 600 tecken som tog 10 timmar gav 4 000 kronor, eller 400 kronor i timmen.

Ett radioreportage på knappt en halvtimme tog 55 timmar att göra och gav 20 000 kronor, eller 364 kronor timmen.

Ett kortare nyhetsinslag i radio tog 12 timmar att göra och gav 3 500 kronor, eller 292 kronor i timmen.

En kulturartikel för dagspress på 7 000 tecken tog 24 timmar och gav 6 000 kronor, eller 250 kronor timmen.

En nyhet för dagspress på 10 000 tecken tog 20 timmar och gav 4 000 kronor, eller 200 kronor i timmen.

En artikel för veckopress på 6 000 tecken tog 24 timmar och gav 4 500 kronor, eller 188 kronor i timmen.

Ett utlandsreportage för dagspress på 7 000 tecken tog 40 timmar att göra och gav 7 000 kronor, eller 175 kronor i timmen.

Svårare att förhandla om arvodet

Många frilansmedlemmar vittnar om ett allt hårdare förhandlingsklimat. I enkäten uppger hälften (50 procent) av medlemmarna att det blivit svårare att förhandla med uppdragsgivarna de senaste tre åren. 19 procent menar att det blivit "mycket svårare" och 31 procent att det blivit "något svårare". Endast 7 procent anser att det blivit något eller mycket lättare. Och i de öppna svaren förklarar många medlemmar på vilket sätt det blivit svårare att höja arvodet genom förhandling:

"Upplever att förhandlingsläget är sämre. Undantag är facklig tidskrift som betalar enligt frilansrekommendationen."

"Fasta arvoden som inte går att förhandla."

"Svårare att förhandla upp arvoden. Tidningar har ofta fasta priser för ett reportage, som stadigt blir sämre eller inte uppdateras."

"Jag har tidigare kunnat förhandla om arvoden men upplever nu att det finns fasta, och ofta lägre sådana som inte går att förhandla upp."

"Svårare att förhandla upp arvoden. Tidningar har ofta fasta priser för ett reportage, som stadigt blir sämre eller inte upp-

dateras.”

”Kan få kontrakt i brevlådan där arvodet är lägre än föregående år. Förhandling är det inte tal om, man förväntas bara skriva på.”

”Finns idag en annan självklarhet från uppdragsgivare att erbjuda mycket låga arvoden.”

”Jag jobbar ofta mot en fast ersättning per sida. Plötsligt meddelar de att den (tyvärr) är sänkt på grund av ekonomiska skäl.

”Redaktörerna tar inte hänsyn till frilansrekommendationen, utan hänvisar till sin budget, som blir mindre år för år.”

”Det är idag underförstått att man inte kan få betalt för den arbetstid man lägger ner, för att det är så marknaden ser ut. Detta gäller samtliga uppdrag.”

Flera frilansare uttrycker också en växande maktlöshet. De upplever att all förhandling är omöjlig, att valet står mellan att acceptera det arvode som erbjuds, eller att bli av med jobbet.

”Det finns ingen förhandlingsmån. Jag får ett pris och måste välja att acceptera det eller förlora uppdraget.”

”Det har blivit betydligt svårare att förhandla om arvodesnivåerna, mer av ’take it or leave it’-erbjudanden.”

”Svårt att få bra betalt. Ofta icke förhandlingsbara arvoden. Ofta är man glad över att överhuvudtaget få göra ett jobb.”

”Svårare att sälja in, samtidigt som priset pressas. ’Det är vad vi kan betala’, acceptera eller ta inte jobbet...”

”Om man inte accepterar lägre arvoden får man inga fler uppdrag.”

Exploatering och överlevnad

I *Köparens marknad*, den första rapporten om otryggheten i mediebranschen, skildrades en utveckling där digitalisering, tidningskris, bantade redaktioner, ökade krav på lönsamhet och flexibilitet samt hundratals nyutexaminerade journalister varje år har skapat just en köparens marknad där arbetskraftsutbudet vida överstiger efterfrågan och arbetsgivaren/arbetsköparen fått övertaget – vilket bäddar för försämrade villkor och exploatering.¹⁶

Fackliga rättigheter, kollektivavtal och arbetsrätt skyddar till stor del löntagarna från ren marknadslogik. Utan dessa förhandlade och lagstadgade skydd skulle de anställda vara betydligt mer utsatta och rejält sänkta löner förmodligen vara mycket vanligt. Men arbetsgivar-

na kan på olika sätt kringgå ”hindren” genom att säga upp fast personal och ta in visstidsanställda, eller hyra in folk. Den som sitter löst befinner sig nämligen i en svagare förhandlingsposition och tvingas ofta gå med på sämre villkor. Det finns som regel någon annan som är beredd att jobba om det inte duger.

Enligt statistik från SCB har andelen tidsbegränsat anställda journalister också ökat från cirka 10 procent till omkring 15 procent på 25 år. Samtidigt som andelen frilansare ökat.

En sammanställning av Journalistförbundets medlemsstatistik visar på en tydlig trend. Hösten 2015 var 14,5 procent av de yrkesaktiva medlemmarna frilansare – en ökning från 12 procent 2005, 11 procent 1995 och 7 procent 1985. På 30 år har såväl antalet som andelen fördubblats. Antalet frilansmedlemmar har förvisso legat på cirka 1 800 i ett decennium, men under samma tid har antalet anställda medlemmar minskat med mer än 2 000 (diagram 4 på sid 53).

Så ser det också ut globalt.¹⁷ Och en viktig orsak är de stora förändringarna i medielandskapet. ”Nedskärningar inom mediasektorn minskar möjligheterna för journalister att få en anställning och antalet atypiska arbetare, såsom frilansare, ökar världen över”, konstaterar medieforskarna Maria Edström och Martina Ladendorf.¹⁸ I många andra länder räknas också tillfälligt anställda och vikarier till gruppen frilansare. Så inte i Sverige.

Eftersom egenföretagare inte skyddas av arbetsrätt och kollektivavtal är de mer utsatta för ren marknadslogik än anställda – deras arbetskraft är mer ”kommodifierad”. Om det innebär ett problem eller inte, för dem själva och för de reguljärt anställda (och facket), beror på hur stark deras ställning är på marknaden. Frilansare är – för att återknyta till Guy Standing – ingen enhetlig grupp. De kan vara *proficianer* med ”säljbara specialkompetenser” som betingar ett högt marknadsvärde och som därför har ett bra förhandlingsläge gentemot köparen. Men de kan också vara ”egenföretagare i olika grad av beroendeställning” vars kompetens eller produkt inte anses lika värdefull och som därför befinner sig i ett underläge gentemot köparen. Och hur starkt underläget blir beror i sin tur på marknadsläget.

De senaste decennierna har F-skattandet ökat i en rad branscher. 2014 fanns det inte mindre än 852 000 registrerade enmansföretag i Sverige – en ökning med fler än 200 000 på tio år.¹⁹ Utvecklingen har drivits på av politikerna, särskilt av den tidigare Alliansregeringen, som gick in för att göra det lättare att få F-skattsedel. Bland annat gjorde man det 2009 möjligt för F-skattare att ha endast en uppdragsgivare, även den tidigare arbetsgivaren.²⁰

Forskare och utredare har varnat för att F-skattetrenden inte bara beror på en blomstrande entreprenörsanda, utan också på att folk mer eller mindre tvingats bli företagare i brist på andra alternativ och ofta mot sin egentliga vilja. Och att F-skattare utnyttjas av arbetsgivare som vill slippa socialt ansvar och kapa kostnader.²¹

Arbetslivsforskaren och historikern Annette Thörnquist, docent knuten till Linköpings Universitet, har studerat det utbredda utnyttjandet av egenföretagare och underentreprenörskedjor inom olika branscher – främst inom transport- och byggbranschen.²²

– Det förekommer särskilt i yrken där det inte medför några betydande kostnader för arbetarna att starta företag, och där steget inte är så stort, säger Annette Thörnquist.

Inte sällan handlar det om ett ”falskt egenföretagande”, menar hon, ett ”fenomen i gråzonen mellan reguljär anställning och självständigt egenföretagande”, där en enmansföretagare jobbar i ett dolt anställningsliknande förhållande men saknar de rättigheter och den relativa trygghet som hänger ihop med ett reguljärt anställningsförhållande. Hon identifierar också en närliggande företeelse, nämligen egenföretagare som endast har en uppdragsgivare – kanske en tidigare arbetsgivare – och därför står ”i ett starkt ekonomiskt beroendeförhållande till denne”.²³ Fenomen som också förekommer inom mediebranschen.

F-skattandet blir ett problem i de fall där arbetare ”anlitas som uppdragstagare och egenföretagare i det uppenbara syftet att kringgå kollektivavtal, arbetsrätt, skatter och arbetsgivaravgifter”, konstaterar Annette Thörnquist i antologin *När anställda blir företagare*. För om ”egenföretagare utför samma arbete som anställda, men till lägre pris och sämre arbetsvillkor, leder detta naturligt nog även till underbudskonkurrens”.²⁴

– Det är som regel mer otryggt att vara F-skattare, och risken är stor att man blir utnyttjad och exploaterad, särskilt om man tvingats till det av omständigheterna eller för att överleva.

Egentligen handlar det om ett gammalt fenomen som var vanligt under mellankrigstidens krisår. Thörnquist lyfter fram den svenska granitindustrin som ett exempel, där arbetslösa stenhuggare blev ”sina egna” och arbetade som uppdragstagare eller egna producenter i ett försök att försörja sig, och där de krisdrabbade industrierna såg en möjlighet att pressa priserna. Hon beskriver utnyttjandet av enmansföretagare som ett ”exploateringsmönster”, samtidigt som det mer eller mindre ofrivilliga företagandet kan ses som en ”försörjningsstrategi” – fenomen som ”tenderar att reaktiveras i tider då arbetsköparens marknad råder”, det vill säga när uppsägningar och arbetslöshet ger ett kraftigt överutbud av arbetskraft och arbetarpartens ställning därmed försvagas.²⁵

Ofrivilligt företagande, exploatering och underbudskonkurrens är betydligt vanligare inom arbetaryrken än bland professionella grupper som exempelvis ”läkare, sjuksköterskor, advokater och IT-konsulter, vars övergång från anställda till företagare sker utifrån en starkare förhandlingsposition på arbetsmarknaden”, skriver Thörnquist. Men mönstret kan ändå uppstå om den blir just en köparens marknad, vilket är fallet i mediebranschen.

– Då är det lättare att pressa arbetskostnader och arvoden, säger hon. När köparen – uppdragsgivaren – av olika orsaker sitter på det starkaste kortet i förhandlingen om priset ligger vägen till underbudskonkurrens och social dumpning öppen.

Men hur vanligt är det att frilansjournalister är ofrivilliga företagare, att de blivit F-skattare mer av tvång och nöd än av lust?

I enkäten fick Journalistförbundets frilansmedlemmar svara på hur de helst skulle vilja jobba med journalistik om de fick välja. 46 procent vill vara frilansare "helt och hållet", 27 procent vill kombinera en anställning med frilansande, 2 procent vill ha korta vikariat, 7 procent vill jobba med annat än journalistik och 14 procent vill helst vara fast anställda journalister. Åtminstone den sistnämnda gruppen kan definieras som ofrivilliga F-skattare, även om det inte betyder att alla vantrivs med frilansstillvaron. Andelen som helst vill ha en fast anställning är dessutom betydligt högre bland yngre frilansjournalister än bland äldre. 22 procent av 30-44-åringarna vill helst ha fast jobb och kan därmed ses som ofrivilliga F-skattare.

Bland de ofrivilliga frilansarna finns sannolikt tidigare anställda som tvingats skaffa F-skattsedel för att få fortsätta jobba. På senare år har flera medieföretag sagt upp hela eller delar av personalstyrkan och lagt ut uppdrag på frilansare, och de som förlorat jobbet har uppmanats att starta firma och fakturera i fortsättningen. Andra journalister hoppar runt på tidsbegränsade anställningar hos samma arbetsgivare och blir till sist "utlasade", satta i karantän och får en hint om att de kan bli F-skattare istället. En tredje kategori är yngre journalister som inte lyckas bli anställda och som fixar F-skattsedel i hopp om att frilansandet kan bli en väg in i yrket. Och då är det lätt att sänka sina arvodesanspråk eller acceptera skambud.

– Risken är att man säljer sig till underpris för att man så gärna vill in i branschen, säger Annette Thörnquist.

"Marknaden dumpas."

I enkäten diskuterar flera frilansare orsakerna till prispressen och förklarar hur underbudskonkurrensen kan gå till:

"Kunden i form av redaktörer (som säkert är medlemmar i SJF) sparar och frilansarvoden är ett sätt att få den alltför snålt tilltagna budgeten att gå ihop, och då är det bra med frilansare i dålig förhandlingssituation."

"Vi får låga arvoden för att de prioriterar annat. För att de har gjort en marknadsmässig uppskattning av vårt värde. Och kommer undan med att värdera oss lågt."

"Medielandskapet har fullständigt ritats om på kort tid, det är köparens marknad i ännu högre grad."

”Just nu känns det som att uppdragsgivarna har i princip all makt, och frilansarna ingen.”

”Konkurrensen är stenhård, kanske väljer arbetsgivaren hellre en skribent som kan tänka sig att arbeta för mindre pengar?”

”Jag har uppdragsgivare som har respekterat SJF:s frilansavtal, i all fall initialt, även om jag senare gick med på att justera de rekommenderade priserna neråt, eftersom det antydde att det fanns andra som kunde ta uppdrag för lägre taxa.”

”Marknaden dumpas. Är det vettigt att utbilda så många nya journalister varje år när det inte finns arbete?”

”Arbetsgivarna försöker spela ut frilansare mot varandra genom lönedumpning. Det får mig att tänka på arbetsmarknaden före kollektivavtalens tid.”

Det framgår också tydligt i enkäten att många brottas med ett klassiskt dilemma: ska man tacka nej till uppdrag med usla arvoden, eller acceptera? En del säger nej, även om det kan få konsekvenser i form av färre uppdrag och lägre sammanlagd inkomst.

”Själv jobbar jag enbart med dem som betalar enligt reken eller mer.”

”Vissa jobb har man svårt att tacka ja till, även om man skulle vilja, eftersom ersättningen ibland är väldigt låg.”

”En del förhandlingar som slutar med att jag tackar nej till jobbet på grund av oskäligen villkor.”

”Ibland har jag tackat nej till jobb fast jag behövt pengarna.”

”Jag har fått skambud från tidningar på föreslagna jobb. Men har avstått från att acceptera dem. Därför har jag också jobbat mindre under det senaste året, och omsättningen har sjunkit. Till min stora skam och förtrytelse lever jag mest på egna sparade pengar och min partners lön.”

Några kritiserar frilanskollegor som jobbar för låga arvoden:

”Många verkar jobba nästan gratis. Osolidariskt och ohållbart i längden.”

”Det händer också att unga som i dag tar journalistexamen är beredda att jobba nästan gratis ... bara för att få in foten eller få möjlighet att etablera kontakter med mediebranschen.”

”Verkar som om många unga nyutbildade frilansar skaffar sig uppdrag genom att dumpa marknaden.”

”Det finns så många enskilda som ställer upp på att alltid jobba för lite pengar – de dumpar marknaden och kan själva ändå inte överleva i yrket i längden.”

Andra menar att de inte har något annat val än att acceptera låga arvoden. De måste ha jobb för att kunna försörja sig, och tar då på sig fler uppdrag än tidigare, eller försöker minska sina utgifter.

”Jag jobbar för medier med mindre resurser och accepterar då sämre arvode för att få göra ett jobb jag vill göra.”

”Man får jobba mer för att hålla någorlunda samma nivå på inkomsterna.”

”Det gäller att jobba ännu mer för att upprätthålla en bra lön och att hålla ännu fler bollar i luften samtidigt än tidigare.”

”Jag lever av detta och har tyvärr inget annat val än att dra åt svångremmen och fortsätta jobba.”

”Det är svårt att säga nej till ett lågt arvode när räkningarna måste betalas.”

”Jag tycker de är orimligt att kräva av frilansar att säga nej till jobb för att arvodena är för dåliga ... Det är en alldeles för stor fråga för att skötas på individnivå och en jättestor uppoffring för den enskilde ... vad ska jag göra, svälta men få tapperhetsmedalj?”

Underbudskonkurrensens konsekvenser blir i alla händelser prispress. Och många får, oavsett vägval, svårt att försörja sig. Man kanske får alltför få uppdrag, eller så ger de låga arvodena en i längden ohållbar inkomst. Vad gör man då?

Många försöker komplettera frilansjournalistiken med andra jobb – ett fenomen som tycks ha blivit vanligare. I enkäten uppger fyra av tio (41 procent) att de jobbar mer med andra saker idag, vid sidan av frilansjournalistik, jämfört med för tre år sedan. För 48 procent är det ingen skillnad, medan 9 procent jobbar mindre med annat. I de öppna svaren ges exempel på extrajobb och vägval:

”I dagsläget jobbar jag cirka 50 procent i en butik som timanställd.”

”För att få ihop det har jag i stället kompletterat med att vikariera som lärare.”

Vi ser också hur fler journalister söker sig till PR och reklam, att gråzonen växer.

”Journalistrollen förändras så mycket. Jag utbildar mig även till kommunikatör nu med ambitionen att bli mer attraktiv för

idédrivna organisationer. Jag tror det blir svårare att dra en gräns mellan journalistik och annat kommunikationsarbete ... Hur som helst måste jag bredda mig för att kunna försörja mig.”

”Själv jobbar jag mer och mer åt det halvkommersiella, för contentbyråer men också med research åt organisationer och företag. Där är arvodena mycket bättre. På sikt vill jag lämna journalistiken och jobba med kommunikation på annat sätt.”

Andra bestämmer sig för att helt överge journalistiken för ett tryggare arbete. Kanske just inom kommunikation eller reklam. En del går till offentlig eller ideell sektor, en del till näringslivet.

I enkäten fick också frilansmedlemmarna svara på frågan om de tror att de kommer jobba som journalist om tre år. 18 procent svarar ”ja, absolut” och 48 procent ”ja, troligen”. Två av tre frilansjournalister tror alltså på en framtid inom journalistiken, åtminstone på tre års sikt. Det kan låta bra, men samtidigt svarar 17 procent att de troligen inte eller absolut inte kommer jobba som journalister om tre år. Knappt en femtedel av frilansarna tror alltså att de kommer ge upp. Därutöver är 17 procent osäkra. Här några röster:

”Lite pessimist, tror inte att det kommer att vara lätt att jobba som enbart frilansjournalist i framtiden. Redan idag är det alltför många duktiga och etablerade frilansar med tidigare gott om jobb som inte får ihop det.”

”Personligen tänker jag att jag snart måste skaffa mig en Plan B vad gäller försörjning. Jag älskar att frilansa, och gör nästan enbart roliga och stimulerande jobb. Dock kommer det ju inte att hålla i längden med en så sviktande marknad”

”Jag upplever denna bransch som oerhört negativ numera och jag kommer sannolikt inte att arbeta vidare inom den, då det är omöjligt om man vill ha en inkomst, trygg anställning och tillgång till semester etc.”

Att många frilansjournalister kastar in handduken märks också i Journalistförbundets medlemsregister, där i snitt 122 frilansare begärt utträde ur förbundet varje år de senaste åtta åren. I genomsnitt 24 personer har också gått till ”andra medlemskategorier”, vilket ofta handlar om de över 65 som blivit seniormedlemmar. Samtidigt fylls frilansgruppen hela tiden på. Sedan 2007 har Journalistförbundet fått i genomsnitt 147 nya frilansmedlemmar om året, varav mer än en tredjedel flyttats över från andra medlemskategorier – vilket handlar om studenter, och tidigare anställda som börjat frilansa.²⁶

Omsättningen av frilansare är alltså stor, men summa summarum växer ändå gruppen som andel av medlemskåren. Och många blir brickor i ett spel där fler än frilansarna blir förlorare.

Underbudskonkurrensen och arvodespressen underminerar nämligen också kollektivavtalen och fackets möjligheter att värna de anställdas löner och rättigheter. Om arbetsgivaren vet att frilansare kan göra jobbet till en betydligt lägre kostnad kan de välja att säga upp personal eller låta bli att nyanställa, och istället köpa in mer material utifrån. Och om de anställda vet att de är ersättbara blir också deras förhandlingsläge sämre – en problematik som tas upp av flera frilansare i enkäten. Två av dem skriver så här:

”Får mediebolagen så billig journalistik från frilansar, sparkar de egen personal.”

”Flera mediehus har som strategi att ha många tillfälliga osäkra anställningar, sparka fastanställda och ta in ”billiga” frilansare istället ... frilansare som sällan blir långlivade som just det. Men under tiden de verkar kan de utnyttjas till taskiga villkor som inte är bra för vare sig frilansarna själva, frilansmarknaden i stort eller för de anställdas trygghet.”

Att motverka arvodesdumpning och försöka höja nivåerna ligger därför inte bara i frilansarnas eget gemensamma intresse, utan också i de anställdas. Och i Journalistförbundets. Att förhindra underbudskonkurrens – det vill säga att medlemmar spelas ut mot varandra och därigenom tvingas gå med på sämre villkor – är i själva verket fackets grundläggande löfte, ja dess raison d'être.

3. Att göra gemensam sak

Att företräda frilansare

Ska F-skattare verkligen vara med i facket? Frågan har dryftats inom en rad fackförbund på senare år. Inom Journalistförbundet är dock frågan överspelad sedan länge. Förbundet har mer än 1 800 frilansmedlemmar, och att de allra flesta är F- eller FA-skattare har påpekats tidigare i rapporten. De är organiserade i egna klubbar som i sin tur bildar Frilans Riks – formellt ett distrikt inom Journalistförbundet. Den som är nybakad journalist och surfar in på www.sjf.se möts också av följande budskap: "Anställd eller frilans? Chef, vikarie eller bemanningsanställd? Journalistförbundet organiserar alla yrkesverksamma journalister, oavsett befattning eller anställningsform." Och i den senaste Frilansstrategin, antagen 2014, står det att Journalistförbundet ska vara lika attraktivt och trovärdigt som företrädare "för egenföretagare som för anställda – det är i slutänden en överlevnadsfråga". Alla ska med.²⁷

Men så har man inte alltid tänkt, och relationen mellan Journalistförbundet och frilansarna har inte varit problemfri genom åren. Under förbundets första halvsekel var frilansare – i den mån det fanns några – inte ens välkomna som medlemmar. På 1950-talet ville en "freelancer", som det kallades då, bli medlem men nekades. Men sedan mjukades reglementet upp, och framåt slutet av 1960-talet var antalet frilansmedlemmar så många (200) att man bildade en klubb i Stockholm – vilket blev grunden till Frilans Riks.²⁸

Klubben drev bland annat att frilansare skulle få vara med i a-kassan (vilket blev fallet 1975), och att arbetsgivarna skulle betala sociala avgifter för frilansare (vilket förbundsstyrelsen ställde sig bakom 1974). Man gick också, om än undantagsvis, ut i strejk – som 1974 på Sveriges Radio. 1975 träffades det ett avtal med Tidningarnas Arbetsgivareförening (TA, senare TU), som bland annat innehöll rätt till semesterlön. Dock inga bindande arvodesnivåer (se nedan).

På den tiden var frilansaren normalt A-skattare. 1975 hade bara en enda frilansmedlem firma och betalade sociala avgifter själv ("preliminär B-skatt", hette det då, F-skatt infördes först 1993).²⁹ Frilansklubben ville inte heller att frilansarna blev företagare. "Rent generellt tycker vi inte att det är bra – det försvårar det fackliga arbetet", meddelade klubbordföranden Birgitta Gustavsson 1977. Och förbundsledningen var inne på samma linje. Istället var målet att frilansare skulle ses som "arbetstagare" snarare än "självständiga uppdragstagare", vilket var definitionen som arbetsgivarna föredrog. Och Journalistförbundet fick stöd av Försäkringsdomstolen, vilken klassade frilansare som "arbetstagare" 1975.

Begreppsstriden tilltog med den nya arbetsrättslagstiftning som infördes i mitten av 1970-talet. Den var nämligen uppbyggd kring arbetstagarbegreppet. Medbestämmandelagen (MBL) – som reglerar föreningsrätt, förhandlingsrätt, rätt till information, kollektivavtal,

fredsplikt, medling och skadestånd – äger exempelvis ”tillämpning på förhållandet mellan *arbetsgivare* och *arbetstagare*”, som det uttrycks i lagtexten. Och ”som arbetstagare anses i lagen även den som utför arbete åt annan och därvid ej är anställd hos denne men har en ställning av väsentligen samma slag som en anställd”.

Om frilansare klassades som *arbetstagare* i arbetsrättslig mening var det möjligt att företräda dem med stöd i MBL. Journalistförbundet såg dock den möjligheten minska rejält om frilansarna startade firma, skaffade B-skatt (föregångaren till F-skatt) och därmed åtminstone skatterättsligt blev företagare. Arbetsgivarna skulle då med större pondus och tillförsikt kunna hävda att frilansarna var självständiga uppdragstagare. Och faktum var att arbetsgivarna på arbetsmarknaden i stort försökte kringgå arbetsrätten och det sociala ansvaret genom att anlita B-skattare.

Under 1980- startade allt fler frilansare firma, vilket till slut fick Journalistförbundets ledning att ryta till. Frilansare som betalar de sociala avgifterna själva hade i praktiken ”bett förbundet dra åt helvete”, konstaterade ordföranden Östen Johansson 1986.

– Vi kunde inte hjälpa dem. Om de betalade sociala avgifter själva var de ett eget bolag, och då kunde de inte företrädas av Journalistförbundet, förklarar Östen Johansson idag.

Förbundsstyrelsen deklarerade också att frilansare med firma inte kunde vara med i a-kassan, och man ville rent av lägga ner frilansarnas riksklubb. Året innan, 1985 hade också fyra frilansare hoppat av klubbstyrelsen i protest mot ”det dåliga samarbetet med förbundet”. Relationen skavde alltså en hel del.

Men tiderna förändrades, och 1995 var hälften av frilansmedlemmarna egenföretagare med F-skatt (som infördes 1993). Även förbundsledningen förändrades och blev mer positivt inställd till frilansare med firma. Linjen blev istället att stödja frilansarna som egenföretagare. Under några år i början av 1990-talet utreddes också bildandet av ett servicebolag – något som sjösattes 1998. Idag erbjuder Servicebolaget juridisk rådgivning, redovisningsstöd, försäkringslösningar och kurser. Frilansmedlemmar kan också kontakta förbundets förhandlingsjour för rådgivning kring arvodesfrågor och kontraktsfrågor.

På senare år har man gått in för att skilja mellan frilansare som verkligen är självständiga uppdragstagare och ”den som anlitas som frilans på ett felaktigt sätt” av arbetsgivare som vill runda LAS. Den senare kategorin kallas ofta ”fastlansar” – F-skattare som arbetar under ett ”anställningsliknande förhållande” och därmed bör ses som arbetstagare med rätt till anställning. Just det har också drivits av Journalistförbundet med framgång i Arbetsdomstolen.³⁰

– Vi vill inte ha någon mellangrupp som är i en gråzon, för det skulle urholka villkoren för både frilansare och anställda, säger Journalist-

förbundets arbetsrättsjurist Katarina Dahlskog.

Upphovsrätsfrågor har varit ett annat fokusområde, särskilt på senare år. Journalistförbundet och Frilans Riks har kampanjat för frilansarnas upphovsrätt och mot "fulavtal" – när medieföretagen försöker få frilansjournalister att skriva under oskäligen avtal där uppdragsgivarna "får rätt att utnyttja materialet på alla tänkbara sätt, utan eller till alldeles för låg betalning", som det uttrycks på kampanjsajten Frilansen äger (<http://www.frilansenager.nu>). Kampanjen har riktat sig till frilansare, inköpare och fackklubbar genom kurser, informationsmaterial, möten och juridisk rådgivning.

På senare år har Journalistförbundet prioriterat upp frilansares villkor i sitt arbete, och 2014 – efter ett par år av grupparbeten och remissande – antog förbundsstyrelsen en ny frilansstrategi. I dokumentet slår man fast de tre "viktigaste frågorna", nämligen upphovsrätt, trygghetsfrågor och arvoden. För bättre struktur och ansvarsfördelning finns det också skrivna handlingsplaner för de olika områdena, där det står vilket ansvar som åligger den enskilde medlemmen, Frilans Riks/frilansklubbarna, arbetsplatsklubbarna, förbundet/kansliet respektive Servicebolaget.

Handlingsplanerna kring arvoden och trygghetsfrågor är dock betydligt tunnare än den kring upphovsrätt. Fokus ligger mestadels på gemensamma kampanjer och på utbildning och information om frilansrekommendationen, frilanskalkylatorn och arvodesguiden – inte på fackliga verktyg som påtryckning och förhandling. Vilket kan tyckas märkligt mot bakgrund av den prispress och underbudskonkurrens som varje år försämrar många frilansares möjligheter att försörja sig, som ökar deras otrygghet och som samtidigt undergräver arbetsrätt och kollektivavtal.

I enkäten efterlyser också många frilansmedlemmar krafttag mot de försämrade arvoden.

"Arvoden kommer alltid vara den viktigaste frågan."

"Den viktigaste frågan är och förblir att försöka få arvodesnivåerna att höjas."

"Tydligare linje i arvodesfrågan gentemot uppdragsgivare."

"Jobba med arvodesfrågan."

"Bidra till förbättrade frilansarvoden."

"Driv frågor om våra arvoden!"

"Kampanja för högre arvoden. Använd maktresurserna inom facket."

"Den stora frågan är att jobba för att få rimliga arvoden. Så

lite som vissa, även stora uppdragsgivare, ger är en skam. De borde hängas ut och få skämmas. Biter inget annat så varför inte strejk?”

”Tryck på mer när det gäller arvoden. Idag har många tidningar sänkt sina arvoden. Vilken annan bransch gör så? Det är skandal!”

”Arbeta med facklig solidaritet så att frilansare får anständigt betalt.”

”Förbundet borde jobba för att säkra ’lägstaarvodet’. Det borde inte vara okej att betala för låga arvoden till frilansjournalister, precis som att man inte får betala hur låga löner som helst till anställda.”

”Vi behöver arvodeshöjningar! Det går inte att leva på vår svältlön! Vi måste få till ett kollektivavtal så att prisdumpningen stoppas.”

En arvodesnivå skriven i vatten

Redan 1971 fick förbundsstyrelsen i uppdrag av kongressen att utarbeta normer för frilansarnas arvoden, vilket slutligen blev verklighet 1976. Den första minimirekommendationen landade på 600 kronor/dag. Frilansklubben ville att rekommendationen skulle in i avtalet med arbetsgivarorganisationen TA. Journalistförbundet prövade, men det blev aldrig så. Motparten sa nej.

Det gäller också det senaste frilansavtalet som slöts 2015 med arbetsgivarorganisationen Almega Medieföretagen, efter flera års förhandlingar. I det regleras exempelvis uppdragstagarens rätt till ”skälig ersättning” om uppdragsgivaren avbryter ett överenskommet uppdrag, och att uppdragsgivaren vid en ”mer omfattande förändring” eller ett upphävande av en överenskommelse av mer ”varaktig natur” måste underrätta uppdragstagaren minst två månader i förväg. Men några arvodesnivåer finns inte med.

Faktum är att det aldrig har funnits något bindande avtal med någon av arbetsgivarorganisationerna om minimiarvoden. Däremot lyckades Journalistförbundet under 70- och 80-talen få en del medieföretag som stod utanför arbetsgivarorganisationerna att binda sig vid minimirekommendationen i så kallade hängavtal. Något som dock upphörde i slutet av 80- och början av 90-talet.

I och med att frilansarna är företagare, går numera resonemanget, kan avtal som innebär att ”inköps- eller försäljningspriser eller andra affärsvillkor direkt eller indirekt fastställs” klassas som ”konkurrensbegränsande samarbete mellan företag” enligt 2 kap. 1 § i Konkurrenslagen. Och därmed som otillåten kartellbildning.

1994 slog Konkurrensverket visserligen fast att minimirekommen-

dationen inte bröt mot konkurrenslagstiftningen. Men då fanns inte några stipulerade arvoden för F-skattare. De första rekommenderade arvoden för F-skatt kom först 1995. Sedan dess har Konkurrensverket inte prövat frågan, och inte behövt.

Genom åren har alltså minimirekommendationen – som 2014 döptes om till frilansrekommendationen – i hög grad varit skriven i vatten. Den är inte bindande, och frilansarna – såväl F-skattare som den krympande gruppen A-skattare – har som bäst kunnat använda den som ett riktmärke i förhandlingarna om arvodet. Vilket också är dess uttalade funktion. ”Journalistförbundets frilansrekommendation är tänkt att hjälpa dig som frilansar att ta ut rätt arvode när du jobbar åt medier”, heter det i dokumentet där arvodesnivåerna anges.

Frilansrekommendationen har räknats upp varje år med löneutvecklingen för anställda journalister, och ligger 2015 på 975 kronor i timmen eller 7 800 kronor per dag, F-skatt. Det motsvarar en beräkning i Frilanskalkylatorn som grundas på månadslönen 37 363 kronor, vilket är genomsnittslönen (som ökade med 2,52 procent på ett år) för anställda journalister i kategorin reportrar och fotografer inom dagspress i Stockholms län, enligt tillgänglig lönestatistik. Utgångspunkten är att en frilans kan debitera hälften av sin arbetstid. Resten – som brukar kallas overhead-tid – går normalt åt till administration och insäljning av uppdrag, med mera.

I enkätens öppna svar berättar flera frilansare att de har nytta av rekommendationen i förhandlingarna med uppdragsgivarna. En skriver att den ger ”råg i ryggen att fortsätta kämpa.” En annan menar att ”det absolut viktigaste är att ha frilansrekommendationen – det väger så tungt att kunna säga att ’den är X kronor’ i förhandlingar.” En tredje vill ”stärka frilansrekommendationens ställning som gällande avtal för alla uppdragsgivare”.

För många andra har däremot frilansrekommendationen – av enkätsvaren att döma – blivit allt mer irrelevant och oanvändbar, och därmed förlorat sin betydelse som hävstång:

”Arbetsgivarna bryr sig inte, de har bestämt sig för en summa.”

”Frilansrekommendationen känns mest som ett stort skämt.”

”Frilansrekommendationerna upplevs närmast som ett hån.”

”Frilansrekommendationen är ett önsketänkande utan verklighetsförankring i de medier där jag medverkar.”

”Arvodesrekommendationerna är för mig en fantasisumma som jag aldrig någonsin kommit upp i. Jag upplever att min största uppdragsgivare aldrig ens tittat på något frilansavtal eller några rekommendationer.”

”De rekommendationer som finns idag är tyvärr så orimligt långt ifrån verkligheten att ingen bryr sig om dem.”

”Frilansrekommendationen och verkligheten är så långt ifrån varandra så när facket jobbar för den så känns det inte som att de jobbar för mig. Skulle inte ha någon arbetsgivare om man krävde betalt efter frilansrekommendationen. Å andra sidan så måste det ju finnas ett mål som facket driver mot för att lönerna ska kunna höjas.”

2012 gav Journalistförbundets kongress en grupp i uppdrag att se över minimirekommendationen. Arbetet resulterade i att den döptes om till frilansrekommendationen, då den omräknats till en månadslön som snarare låg i nivå med medellönen än lägsta lön för anställda.

Det viktigaste resultatet av gruppens arbete var dock Frilanskalkylatorn – ett webbverktyg där frilansare (och andra) kan räkna ut vilket timarvode de måste kräva för att få en viss önskad månadslön, och omvänt vilken månadslön (och årslön) de får för visst timarvode. I kalkylatorn finns ett antal parametrar – som overhead-tid, antal semesterdagar, antal sjukdagar, ”flexibilitetspremie” och kostnader i firman – som kan ändras av frilansaren själv, och som därför kan anpassas individuellt. I kalkylatorn finns dock ett antal på förhand givna siffror som bygger på branschundersökningar och bedömningar (som dock kan ändras). I detta defaultläge ingår frilansrekommendationens timarvode och den månadslön som rekommendationen utgår ifrån.

Pär Trehörning, jurist och ombudsman på förbundskansliet som ingick i gruppen, beskriver kalkylatorn som ett viktigt ”instrument” i de enskilda arvodesförhandlingarna, som dock kan utvecklas.

Enkäten visar att en klar majoritet av frilansmedlemmarna – 86 procent – känner till frilanskalkylatorn. Däremot används den bara regelbundet (”alltid”) av 3 procent och mer sporadiskt (”ibland”) av 30 procent när de förhandlar arvoden. Sju av tio använder den inte alls. Några medlemmar har också kommenterat kalkylatorn:

”Frilanskalkylatorn är jättebra – tack för den! Allt som kan bidra till rimliga ekonomiska villkor är bra.”

”Frilanskalkylatorn är bra, men jag har aldrig någonsin hört talas om någon frilansjournalist som faktiskt lyckas få den typ av arvoden som rekommenderas i kalkylatorn.”

”Jobba med frilanskalkylatorn mot redaktörer!”

”Frilanskalkylatorn är rena rama önsketänkandet, det finns INGEN tidning som följer den rekommendationen.”

Pär Trehörning säger att även många uppdragsgivare alltid har häv-

dat att frilansrekommendationen ligger för högt.

– Vi diskuterade att lägga in en varning i kalkylatorn när månadslönen som man räknade fram hamnade under lägsta avtalade lön för anställda, men det blev aldrig så, säger han.

Frilansare gör gemensam sak

Vad gör Frilans Riks, frilansklubbarna och frilansarna själva för att motverka arvodespressen och förbättra arvodena?

I Frilansstrategins handlingsplan står det att Frilans Riks och frilansklubbarna ska sprida information om frilansrekommendationen, kalkylatorn och Arvodesguiden bland medlemmarna, vilket man i hög grad gjort via e-postutskick, sociala medier och regionala/lokala möten. Frilans Riks ska också ”kampanja tillsammans med förbundet för högre arvoden”.³¹

Man har gjort det förr om åren, och 2015 sparkas en ny kampanj igång med målet att höja medvetenheten, lyfta fram goda exempel, och peka på orimliga och oskäligen villkor med målet att ”få upp arvodena hos de uppdragsgivare som betalar oskäligen arvoden”. Man försöker också initiera seminarier tillsammans med arbetsplatsklubbar under rubriken ”Vi sitter i samma båt”.³²

På senare tid har också frilansklubbar och Frilans Riks stöttat eller bildat nätverk som samlat frilansare i kamp mot obetald vidarepublicering, dubbelpublicering och ”fulavtal”. Men också mot olika fall av arvodesdumpning, och för höjda arvoden. Ett uppmärksammat fall var när Expressen flaggade för sänkta arvoden för frilansfotografer, vilket möttes med protester, brev och debattartiklar. Ett annat var när produktionsbolaget Spoon Publishing tog över produktionen av Göteborgs-Postens helgbilaga 2014 och aviserade generella arvodesänkningar. Frilans Riks och Västra Frilansklubben drev då igång ett nätverk bestående av ett 70-tal frilansare. Insatsen fick Spoon att backa och arvodena höjdes till den gamla nivån.³³

2012 gick radiofrilansare som gjorde P3 Dokumentär ihop i ett gemensamt upprop för högre arvoden. De träffades, beslutade sig för att agera och ordnade ett möte med cheferna. ”Först var det inte tänkt som en förhandling utan mer en upplysning om hur vi har det, hur vår verklighet ser ut”, förklarade initiativtagaren Emma Janke för tidningen Frilansjournalisten, ”men när vi uppfattade att uppdragsgivaren såg det som en sådan, så tog vi så klart chansen.”³⁴

Frilansarna fick stöd av såväl Sveriges Radios journalistklubb som Radio- och TV-klubben för frilansare. De presenterade siffror och argumenterade. När de träffades för andra gången kom arbetsgivaren med ett bud. ”Men efter att ha tänkt ett tag, och bollat i gruppen, vågade vi säga nej. Det var inte tillräckligt bra och det ledde till de villkor som vi sedan kunde enas om”, berättade Emma Janke. Slutresultatet blev en arvodeshöjning på mellan 44 och 67 procent. Dock

med konsekvensen att antalet uppdrag minskade, ett pris som frilansarna ändå var beredda att betala för bättre arvoden. Initiativet var frilansarnas eget, Journalistförbundet stod inte bakom uppdraget, men förbundsordföranden Jonas Nordling bejakade agerandet: "Vanligen har enskilda företagare svårare att agera kollektivt, inte minst på grund av lagstiftning mot kartellbildning till exempel. Men frilansklubbarna inom Journalistförbundet ger möjlighet att bygga just de nätverk som krävs för att gå samman. Sedan är det självklart att förbundskansliet ska kunna bistå dessa nätverk med råd och stöd, inte minst med juridisk kompetens. Precis så som våra arbetsplatsklubbar får stöd i sin vardag."

Snart tog ett nytt gäng radiofrilansare strid för sina arvoden – den här gången de som gjorde jobb för P1 Dokumentär. De inspirerades av P3-frilansarnas metoder – samlades till ett möte i oktober 2013 och bildade en förhandlingsgrupp på sex personer. De skrev ett brev till gruppcheferna och redaktionscheferna på Sveriges Radio där de förklarade att ersättningsnivåerna var ohållbara. Gruppens beräkning visade att en radiofrilans som gör dokumentärer fick ett arvode som motsvarade 16 000 och 19 000 i lön för en anställd, drygt hälften av vad en fast anställd tjänade. "Vi skrev att vi vill ha dialog och att målet var att få möjlighet att fortsätta producera material som är av hög kvalitet", sa Aziza Dhaouadi, ordförande för Radio och TV-frilansklubben till Frilansjournalisten.³⁵

Det blev flera möten, både mellan frilansarna och mellan dem och ledningen, innan förhandlingen kom i mål. SR-ledningen varnade även i det här fallet för att jobben skulle bli färre, men frilansarnas besked var att de föredrog bättre betalt till färre personer än dåligt betalt till fler. Frilansarna hade kommit överens om en miniminivå, ett golv, redan innan förhandlingarna drog igång: 60 000 F-skatt för ett åttaveckorsjobb, mot tidigare i snitt 48 000 för ett 10-12-veckorsjobb. Mer pengar för kortare tid alltså. Och det lyckades – SR gick med på kraven. Även om facket inte initierade förhandlingen så erbjöd arbetsplatsklubben stöd och uppmuntran. Samarbetet mellan klubben och frilansarna fungerade bra. Och argumentet att företagare inte kan sluta sig samman och förhandla om arvodet eftersom det kan klassas som kartellbildning var inget som framfördes av SR. "Det är en rädsla som finns inom Journalistförbundet men som inte verkar motsvaras av verkligheten", sa Aziza Dhaouadi. "Alla förstår att det måste finnas någon slags rimlighet vad gäller arvode."

Anställda och frilansar i samma båt?

I Journalistförbundets frilansstrategi lyfts också arbetsplatsklubbarnas roll och ansvar fram. Man vill att klubbarna informerar medlemmar som köper in frilansmaterial om frilansrekommendationen och kalkylatorn, att man informerar frilansarna om lönenivåerna på arbetsplatsen och att man förhandlar om budgeten för inköp av frilansmaterial (enligt § 11 i MBL). Till frilansstrategin finns också en bifogad "lathund" för samarbete mellan arbetsplatsklubbar och frilansare, där klubben föreslås kartlägga frilansarna och frilan-

sverksamhetens omfattning, bjuda in frilansare till ett möte, utse en kontaktperson för frilansare och förhandla med stöd i MBL och det tidigare frilansavtalet med (dåvarande) Tidningsutgivarna (som överförts till det nya frilansavtalet med Almega Medieföretagen).

”Försämrade villkor påverkar alla, oavsett om du är frilans eller anställd”, förklarade Journalistförbundets ordförande Jonas Nordling när frilansstrategin antogs. ”Exempelvis kan låga frilansarvoden göra det frestande för arbetsgivare att ersätta anställningar med billigt frilansmaterial. För att motverka en sådan utveckling bör det finnas en ömsesidig förståelse och en löpande dialog mellan frilansar och arbetsplatsklubbar om hur villkoren kan förbättras”, sa han.³⁶ Detta är också något som flera frilansmedlemmar lyfter i de öppna svaren. De vill att klubbarna tar ett större ansvar för att frilansarvodena hamnar på en skälig nivå.

Hur har arbetsplatsklubbarna svarat an på uppmaningen? För att få en bild av om och hur handlingsplanen i Frilansstrategin har implementerats skickades en webbenkät till kontaktpersoner i arbetsplatsklubbarna (hädanefter ”klubbarna”).³⁷

Enligt enkäten saknar 27 procent av klubbarna vetskap om i hur stor utsträckning arbetsgivaren anlitar frilansare, medan 70 procent vet att arbetsgivaren anlitar frilansare och 4 procent att arbetsgivaren inte alls anlitar några frilansare. Den sista gruppen uppmanades att avsluta enkäten och ingår därför inte i underlaget för resterande resultat. 36 procent har försökt få information av arbetsgivarna om frilansverksamhetens omfattning. Av dem fick 63 procent fullgod information, 21 procent bristfällig information och 16 procent inget besked alls från arbetsgivaren. Några exempel:

”Vi har stor öppenhet kring frågan här. Inga större problem att få info. Bara att fråga, ungefär.”

”Bad om en lista på vem som frilansar, åt vilken tidning, vilka uppdrag etc. Efter ett par dagar dök listan upp.”

”Ställde en muntlig fråga. Fick ett något svävande svar. Gällde då omfattning, ersättning, planering inför framtiden, etc.”

”Ställde frågan, svaret uteblev.”

17 procent av klubbarna har själva kartlagt frilansarna. En klubb ”gick igenom 10 utgåvor av respektive titel och skrev upp namnen på frilansmedarbetarna”. Endast 6 procent anger att de har ett frilansombud eller en kontaktperson för frilansare, 13 procent har bjudit in frilansarna till ett möte, medan en femtedel (21 procent) har informerat frilansmedarbetarna om lönenivåerna på arbetsplatsen. Lika många har informerat medlemmar som köper in frilansmaterial om frilansrekommendationen och kalkylatorn.

En tredjedel (32 procent) av klubbarna har försökt få information av

arbetsgivaren om frilansarvodena. Hälften av dem fick information, hälften nekades. En del arbetsgivare nekade med hänvisning till att det är ett affärsavtal. Ett exempel rör Sveriges Radio:

"Eftersom SR anser att det är en affärsuppgörelse som berör folk som inte är medlemmar i vår SJF-sektion har vi inte fått veta något."

Bara 8 procent av klubbarna har full koll på nivån på frilansarvodena medan 37 procent vet på ett ungefär och 56 procent inte alls känner till nivån. Mer än hälften av klubbarna svävar alltså i okunskap om vilka arvoden deras arbetsgivare erbjuder frilansmedarbetarna. De som svarade ja fick ange vilken nivå arvodena ligger på. Svaren varierade stort. Bara två arbetsgivare betalar enligt frilansrekommendationen, resten av arvodena ligger på allt mellan 105 kronor till 300 kronor i timmen. Ofta betalar arbetsgivaren per tecken eller artikel. Så här skriver ett par klubbar:

"Vi är en liten tidning som inte på långa vägar kan betala efter frilansrekommendationen. Det är alla informerade om."

"Vi frågade och fick olika svar från olika redaktioner. Någon följer i princip frilansrekommendationen, andra har paketpris runt 1 kr/tnk."

"Generellt har arbetsgivarens användning av frilans inte följt rekommendation."

"Vi är en relativt liten dagstidning och använder inte frilansare särskilt mycket. Det är nästan bara kultur/nöje och sporten som använder frilansare och då får de betalt per artikel."

"Bildfrilansar betalas bättre. Inköpen görs av en förlagsgemensam bildredaktör som håller arvodena rimliga. Textfrilansar är utlämnade till redaktionscheferna med olika sätt att se på saken."

Klubbarna fick också frågan om de begärt förhandling eller förhandlat med arbetsgivaren om arbetsgivarens användande av frilansare (enligt § 38 i MBL), budgeten för inköp av frilansmaterial eller frilansmedarbetarnas arvoden. 27 procent angav att de begärt förhandling eller förhandlat om något av detta. Några exempel:

"Vid vissa tillfällen har klubben begärt förhandling enligt § 38."

"Vi förhandlar alla firmaintag."

"Klubben var delaktig i att ta fram nya avtal för den avdelning som i störst utsträckning anlitar frilansar."

"Vi kan säga vår mening och vara med så att budgeten hålls"

på en rimlig nivå och lämpar sig för de behov vi har.”

”Ingen framgång.”

”Vi avslutade förhandlingen i oenighet.”

”Det har varit nej, nej, nej hela vägen.”

Endast 4 procent av klubbarna har träffat ett lokalt avtal med arbetsgivaren där villkoren för frilansare tas upp.

Har klubbarna försökt påverka villkoren för frilansarna på något annat sätt? 29 procent svarade ja på den frågan, och det rör sig om väldigt skilda åtgärder. Till exempel:

”I de diskussioner och samtal vi regelbundet har med arbetsgivaren.”

”Vi har talat med de inköpande redaktörerna om frilansarvordets konsekvens för våra och deras arbetstillfällen.”

”Vi har nämnt att de ska tjäna ungefär som vi fastanställda. Men som jag uppfattat det har de flesta anställda ingen koll på de extra avgifter som tillkommer en F-skattare ... Råder ingen konsensus mellan parterna här.”

”Vi fick en till en anställning (visstid) av den frilansare som fakturerade för att jobba hos oss på 80 procent.”

”Bistått enskilda frilansare som är medlemmar i SJF.”

”Påtalade de orättfärdigt låga ersättningsnivåerna. Fick till svar att så ser marknaden ut. Dessutom finns det frilansare ute på gatan som vill in och ha jobb, sades det.”

”Tar upp frågan med jämna mellanrum, men svårt att säga att det leder någonstans.”

”I samverkan med företaget kom vi överens om att förtydliga reglerna kring hur frilansare anlitas av företaget.”

”Vi påpekar problem med avtalen. Påpekar arvodesnivåerna. Tar diskussionen med ansvariga chefer om enskilda frilansares problem eller generella. Vi har förhandlat för brott mot MBL och fått skadestånd och sett till att det går till frilansarbete.”

Klubbarna fick också beskriva läget generellt i ett öppet svar. Vissa beskriver motståndet från motparten som kompakt:

”Arbetsgivaren vill inte ha in facket i frilansfrågorna.”

”Det är oerhört svårt att driva detta, eftersom det alltid går att

hänvisa till ekonomiska skäl från arbetsgivarens sida.”

Andra skriver att de prioriterar annat än frilansfrågor:

”Frilansfrågan står ganska lågt på vår prioriteringslista just nu, eftersom vi jobbar mycket med nedbemanningar, omorganisationer och varselhot.”

”Den lokala klubben företräder endast sina medlemmar. Klubben har inte resurser att företräda frilansar som inte betalar medlemsavgift.”

En klubb berättar att de har försökt jobba med frilansfrågorna, men inte fått någon respons från frilansarna själva:

”Vi har vid några olika tillfällen träffat företrädare för frilansarna. Vi har erbjudit oss att förmedla kontakt med vd resp. hr-direktör men frilansarna har aldrig återkommit i detta ärende. Jag har vid ett tillfälle samlat in adressuppgifter till så många frilansar som vi kunde få tag på för att hjälpa till att dra igång ett nätverk. Vi upplever att det inte var någon av frilansarna som ville/mäktade med att driva nätverket och vi som arbetsplatsklubb hinner inte göra det.”

Sammantaget visar enkäten att merparten av arbetsplatsklubbarna inte har uppfyllt sitt ansvar såsom det beskrivs i Journalistförbundets frilansstrategi, även om en del har det. Bara en femtedel har till exempel informerat inköpande medlemmar och frilansmedarbetare om verktyg och lönenivåer. Och få har förhandlat om budget för inköp (en av tio), utsett en kontaktperson (en av tjugo) eller bjudit in frilansarna till ett möte (en av tio). Här finns alltså mer att göra.

Det tål att påpekas att Journalistförbundets kansli också har ett ansvar enligt Frilansstrategin att informera arbetsplatsklubbar och frilansklubbar om sambandet mellan anställdas och frilansars villkor, och att stötta arbetsplatsklubbarnas arbete med frilansfrågor. Resultatet av enkäten tyder dock på att insatserna varit otillräckliga.

Förslag från frilansmedlemmarna

”Hur tycker du att Journalistförbundet kan utveckla och förbättra sin verksamhet för dig och andra frilansar?” Den frågan fick frilansmedlemmarna svara fritt på i frilansenkäten. Många föreslår konkreta åtgärder, men frågan öppnade också för synpunkter på Journalistförbundets frilansstrategi. Flera gav positiv respons:

”Jag tycker att SJF blivit mycket bättre på att tillvarata frilansars intressen.”

”Jag tycker ni gör ett bra jobb hittills. Fortsätt skapa konkreta hjälpverktyg som till exempel frilanskalkylatorn. Ni och er service behövs verkligen eftersom det annars är svårt att

förhandla med slipat folk på stora medieföretag.”

”Jag upplever att ni gör ett bra jobb bland annat genom att sprida information (webb, mejlutskick, tidningen).”

”Fortsätt på den inslagna vägen att stärka frilansarna genom att ta fram verktyg som frilanskalkylatorn, frilansstrategin och frilansavtalet.”

”Jag är tacksam för att förbundet fixat ett nytt frilansavtal. Det tändes faktiskt lite hopp där.”

Samtidigt får förbundet kritik av en stor andel av frilansmedlemmarna, som ser brister och efterlyser krafttag:

”SJF måste vakna upp och ta strid för frilansarna. Det är lite sent men bättre sent än aldrig. Vi är små och utsatta och får ta alltför många fajter själva.”

”Journalistförbundet har ju varit urusla på att kämpa för frilansarna, att man på sistone börjat ändra sig är snarast ett bekännande under galgen, då så stor andel journalister håller på att bli frilansare.”

”Vi måste få mer stöd i kampen mot fulavtal och dålig betalning. SJF har blivit mycket bättre de senaste åren, men det finns oerhört mycket mer att göra. Vi är med i facket för att slippa stå ensamma och behöva förhandla om våra villkor själva, det är viktigt att komma ihåg.”

Många ser ett behov av fortsatt informationsarbete med uppdragsgivare och inköpare som målgrupp, särskilt de inköpare som är medlemmar i Journalistförbundet:

”Skapa större kunskap bland uppdragsgivarna kring vad som är rimliga ersättningar.”

”Föra en aktiv dialog med tidningar och andra uppdragsgivare om frilansens ekonomiska villkor.”

*”Det finns en utbredd missuppfattning bland personalchefer eller liknande idag att frilansar kostar mycket mer än fast anställda och vikarier, och det är jättesvårt att få dem att förstå att vi frilansar bär mycket av våra egna kostnader. Men de stirrar sig blinda på summan på fakturan och är i princip döva för argument ... SJF måste få de här före detta reportrar-
na som blivit personalchefer att förstå frilansarnas villkor.”*

”Jobba mer med att lära upp redaktörer i hur mycket pengar man egentligen får i fickan som frilans. Det finns fortfarande många som tror att man har en extremt hög månadslön när de hör vad som är rimligt dagsarvode.”

”Ta fram ett enkelt material som kan skickas ut till landets redaktioner där det snabbt går att läsa in sig på frilansarnas villkor. (Om detta inte redan finns dvs.) Jag hade själv behövt detta då jag som nyutbildad journalist köpte in frilansmaterial.”

”Att informera, utbilda och tjata på de som köper in frilansmaterial att de måste betala enligt reken.”

”Jobba mer med frilanskalkylatorn mot redaktörer.”

”Många redaktörer är också medlemmar i SJF. De måste tvingas att förstå hur lite pengar det blir kvar av ett F-skattat arvode. Så länge folk tror att ett arvode på 5 000 kronor är mycket pengar kommer vi aldrig att kunna ändra situationen.”

”Kampanja för att inköpande anställda redaktörer ska bli mer solidariska med frilansande journalistkollegor än med sina arbetsgivare när det gäller prissättning och återpublicering av material.”

Arvodesfrågan är helt klart central för frilansarna. Förslagen på vad Journalistförbundet borde göra för att få upp arvoden varierar från allmänna appeller till mer konkreta åtgärder. Man föreslår ett ökat tryck på uppdragsgivarna, att förbundet satsar mer resurser på arvodesfrågan, att arbetsplatsklubbarna involveras mer och att nätverk mellan frilansare stöttas bättre. Flera vill också se kollektiva förhandlingar om lägsta arvoden, och en del föreslår rentav att arvodesrekommendationerna sänks:

”Lägga mer resurser på förbunds nivå för att få upp arvoden och arbeta mot lönedumpning och fulavtal.”

”Förbundet som helhet kan integrera frilansfrågorna och frilansverkligheten mer i alla sina perspektiv, avtal och förhandlingar, och inte minst utbilda/bearbeta/sätta press redaktörerna och redaktionerna vilka i slutändan avgör nivåerna på våra arvoden och villkoren i våra avtal.”

”Någon slags publik kampanj som tydligt visar skillnaderna i villkor för frilansar och anställda.”

”Att ställa krav som frilans är totalt omöjligt. Man måste sätta press på uppdragsgivarna. Häng ut en svart lista i tidningen varje nummer.”

”När man slår larm om dåliga arvoden på en tidning borde man få mer stöd att driva frågan med tidningens fackklubb.”

”Få de lokala fackklubbarna att engagera sig i frilansarvoden.”

"Stöd frilansare mer i förhandlingar när bolag bildar konserter och/eller dumpar priser."

"Öka engagemanget och solidariteten frilansar emellan. Att verkligen alla vägrar att jobba under en viss nivå."

"Mer påtryckning och info på arbetsgivarna om våra villkor. Mer fasta avtal mellan medieföretagen och frilansarna. Bilda nätverk mellan frilansare med stöd av SJF."

"Det viktigaste SJF kan göra är att tvinga all kommersiell press att betala enligt frilansrekommendationen."

"Börja förhandla om våra arvoden. Hellre färre tidningar och högre arvoden."

"Sätt er in i våra villkor på ett bättre sätt, förhandla fram avtal med redaktionerna så det inte är en förhandlingsfråga om vartenda öre."

"Avtal om bindande miniminivåer för uppdrag, inklusive krav på regelbundna höjningar."

"Verka för att upprätta miniminivåer för frilansersättningar som går att upprätthålla. De som finns idag respekteras inte över huvud taget - inte heller inom public service."

"Det är kontraproduktivt att ha en rek som ligger så pass mycket högre än vad de flesta uppdragsgivare betalar, upplever jag. Konsekvensen blir att man aldrig hänvisar till rekommendationen, dvs att man saknar ett fackligt verktyg när man snackar arvoden med uppdragsgivarna ... Personligen förordar jag alltså en rekommendation som konstrueras på ett annat sätt, som är lägre."

"Sänk arvodesrekommendationerna, de är på tok för höga och därmed helt orealistiska. Har aldrig någonsin fått betalt i enlighet med normen vilket jag tror gäller samtliga kulturjournalister."

"Sätta mer rimliga arvoden och se till att det blir något som alla arbetsgivare måste fylla."

Utredarens rekommendationer

Slutsatsen i rapporten är att Journalistförbundet måste ta ett större grepp och vidta åtgärder för att motverka pressade arvoden och den utbredda otryggheten bland frilansare. Här följer utredarens rekommendationer. De riktar sig till Journalistförbundet som helhet, till kansliet, distrikten, klubbarna och enskilda medlemmar.

1. Utveckla och implementera Frilansstrategin

Journalistförbundets frilansstrategi, antagen 2014, är ett viktigt dokument med betydelsefulla handlingsplaner. Men handlingsplanerna för arvoden och trygghetsfrågor är avsevärt tunnare än den för upphovsrätt. Kampanjer för högre arvoden, information om verktygen (frilanskalkylatorn och arvodesguiden) och utbildning är viktigt, men om underbudskonkurrensen och arvodespressen ska motverkas krävs också andra åtgärder.

Flera punkter i handlingsplanen för upphovsrätt kan förmodligen överföras till arbetet för högre arvoden. Som att enskild medlem ”larma vid nya fulavtal” – vilket kan översättas till att enskild medlem också ska larma vid alltför låga arvoden, så kallade ”skambud”. Både frilansmedlemmar och anställda kan uppmanas till det, förutsatt att de har någon att larma till.

Såväl Frilans Riks som frilansklubbarna ska idag utse upphovsrättsansvariga styrelsemedlemmar (till ett upphovsrättsnätverk). De bör också kunna utse arvodesansvariga. Det gäller också förbundsstyrelsen och/eller förbundskansliet.

Det är också uppenbart att mer bör göras i form av information och kunskapsspridning kring vad som är skäliga arvoden, gentemot inköpare/redaktörer såväl som enskilda frilansare – det vill säga de som i praktiken kommer överens om arvodet. Visserligen har en del gjorts i det avseendet, men mer bör göras.

Frilansarna kan också uppmuntras att gå samman, bilda nätverk och protestera mot arvodesänkning som i Spoon-fallet, eller samlas och försöka förhandla fram högre arvoden, precis som radiojournalisterna på P3 och P1. Initiativ kan stöttas av arvodesansvariga på olika nivåer och av arbetsplatsklubbarna.

I handlingsplanen för upphovsrätt ges också arbetsplatsklubbarna ett större ansvar än i handlingsplanen för arvoden och trygghetsfrågor, vilket är märkligt och orimligt. Med tanke på att arvodespressen i högsta grad också undergräver de anställdas villkor, ligger det i deras eget intresse att med alla tillgängliga medel försöka påverka frilansarnas villkor – i synnerhet då arvodesnivåerna. För arbetsplatsklubbar och frilansklubbar är samarbete att betrakta som en överlevnadsfråga. Deras, och enskilda frilansmedlemmars, arbete för bättre arvoden borde också få ett genomtänkt och kontinuerligt stöd av Frilans Riks och förbundskansliet.

Det är samtidigt tydligt att den nuvarande (och begränsade) handlingsplanen för bättre arvoden inte har genomförts som det varit tänkt. Det gäller inte minst i arbetsplatsklubbarna. Där behövs mer input från Frilans Riks, andra distrikt och förbundskansliet. Mer fokus bör också läggas på att nyttja de förhandlingsmöjligheter som erbjuds i MBL och i frilansavtalet mellan Journalistförbundet och TU (som inkluderats i avtalet med Almega Medieföretagen). Även det kräver sannolikt mer hjälp från i synnerhet förbundskansliet.

Även när det gäller trygghetsfrågorna behöver handlingsplanen ses över och genomföras bättre. Samtidigt är det värt att påpeka att arvoden och trygghetsfrågor är intimt sammankopplade eftersom otrygghetens grund ofta är låga arvoden och låg inkomst.

2. En aktionsgrupp för bättre frilansarvoden

En samordningsgrupp eller aktionsgrupp bör tillsättas inom Journalistförbundet som planerar, samordnar, driver och följer upp det gemensamma arbetet för förbättrade frilansarvoden – bestående av förtroendevalda och funktionärer från förbundsstyrelsen och förbundskansliet, Frilans Riks och eventuellt andra distrikt samt frilansklubbar. Gruppen bör dock inte bli för stor. Det viktiga är att den samlar relevanta resurser och funktioner.

Aktionsgruppen kan förbättra utformningen, implementeringen och uppföljningen av handlingsplanen. Detta skulle också skicka en viktig signal till frilansmedlemmar, arbetsplatsklubbar, inköpande medlemmar och medieföretag om att Journalistförbundet tar arvodesfrågan på största allvar och är beredd att agera.

3. Överväg att tillsätta en frilansombudsman

För att ge frilansfrågorna högre prioritet, skapa kontinuitet och bygga en bro mellan frilansmedlemmar och anställda medlemmar, bör tillsättandet av en frilansombudsman på förbundskansliet övervägas. Frilans Riks har en arbetande styrelse, men den byts ut med jämna mellanrum och viktig erfarenhet går lätt förlorad, samtidigt som det är svårt att jobba långsiktigt med centrala frågor som arvoden, trygghetsfrågor och upphovsrätt. Till saken hör att arvodena för frilansfackligt arbete är relativt låga (en tredjedel av frilansrekommendationen), vilket gör det svårt att lägga ner mycket arbetstid på fackliga frågor och svårt att jobba långsiktigt.

En frilansombudsman tillsattes på förbundskansliet 1980 efter ett önskemål från dåvarande frilansklubben, men tjänsten avskaffades 1987. Frilans Riks har därefter på olika kongresser föreslagit att frilansombudsmannen återinförs. Senast på kongressen 2014 yrkade man i en motion att "Journalistförbundet snarast möjligt anställer en ombudsman helt inriktad på frilansfrågor". Men förbundsstyrelsen föreslog avslag med motiveringen att "det som motionen i grunden efterfrågar ska återfinnas i förbundets organisation" redan i dagsläget, om än fördelat på flera tjänster. Och det blev avslag. Ändå bör

frågan lyftas på nytt, inte minst för att arbetet för bättre arvoden och trygghet behöver en sammanhållande kraft, kontinuitet, implementering och uppföljning. Denna ombudsman skulle få en samordnande funktion i den ovan föreslagna aktionsgruppen.

4. Ett nytt rekommenderat lägsta arvode

Att slopa den nuvarande frilansrekommendationen vore oklokt, då många frilansare använder den som riktmärke och hävstång i förhandlingen med uppdragsgivarna. Men samtidigt är den irrelevant för väldigt många. Att döma av Arvodesguiden får bara en femtedel av frilansarna betalt enligt rekommendation. Vart tredje arvode faller dessutom under halva det rekommenderade arvodet och därmed under den nivå som motsvarar lägstalön i Journalistavtalet. Det senare kan – ur en facklig synvinkel – inte beskrivas som något annat än lönedumpning, vilket drabbar såväl frilanskollektivet som resten av journalistkåren. Man bör därför överväga att komplettera den nuvarande frilansrekommendationen – som mer är en medelrekommendation – med en miniminivå motsvarande lägstalönen i Journalistavtalet, uppräknad med den årliga ökningen av den avtalade lägstalönen.

Det handlar om ett golv som det åtminstone vore osolidariskt, oetiskt och rentav skamfyllt att gå under, för såväl enskilda frilansare som inköpande medieföretag och redaktioner. I Frilanskalkylatorn borde olika typer av spärrar och/eller varningar införas – förslagsvis en varningstext när ett visst angett timarvode ger en månadslön som ligger under lägstalönen. Allra minst borde information ges om vilka arvodesnivåer som motsvarar avtalad lägsta lön.

Ett arvodesgolv av det här slaget skulle sannolikt också motivera arbetsplatsklubbarna att försöka pressa upp arvoden, då det ju rör sig om ren underbudskonkurrens om arvoden ligger lägre. Beroende på hur löneläget ser ut på arbetsplatsen/i företaget kan också lokala lägsta arvodesnivåer beräknas, som inte undergräver avtalade löner. Idag ges många arvoden också per tecken, per artikelform eller per bild. Ofta har de slagits fast i arvodestabeller och arvodeslistor. Arbetsplatsklubbarna och frilansarna kan i de fallen tillsammans översätta dessa arvoden till arvoden baserade på nedlagd tid, så att de kan jämföras med de rekommenderade arvodesnivåerna.

5. Utred frågan om ”kartellbildning”

Idag tas det mer eller mindre för givet, inte bara av Almega Medieföretagen utan också av Journalistförbundet, att konkurrenslagstiftningen förhindrar frilansare och fack att förhandla om arvodesnivåer eller lägsta arvoden. Antagandet bör dock synas och utmanas, i synnerhet om exploatering, underbudskonkurrens och arvodesdumpning inte kan hindras på annat sätt.

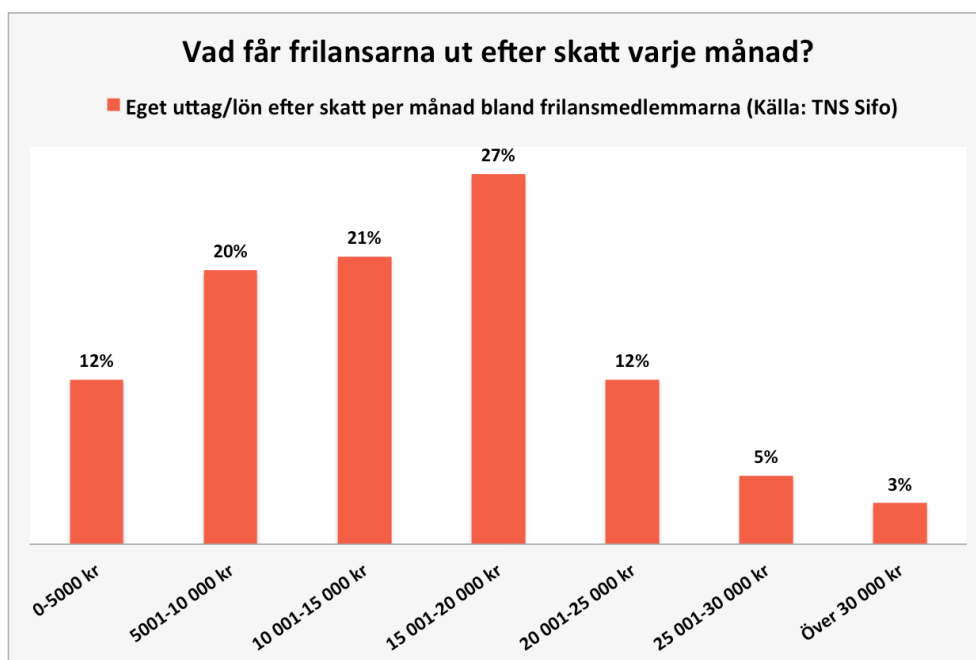
Syftet med konkurrenslagstiftningen är att skydda konsumenterna, det är därför man slår ner på gemensam prissättning och kartell-

bildning mellan företag. Men är frilansare vilka företag som helst? De befinner sig som regel i ett marknadsmässigt underläge gentemot köparen, och/eller i en beroendesituation. Skatterättsligt må de vara företag (med F-skatt), men vad är de arbetsrättsligt? När ska de betraktas som arbetstagare och inte? När ska de betraktas som självständiga uppdragstagare och inte? Kan de möjligen definieras som "beroende uppdragstagare" (i MBL "jämförda uppdragstagare"), och i så fall beröras av rättigheterna i MBL?

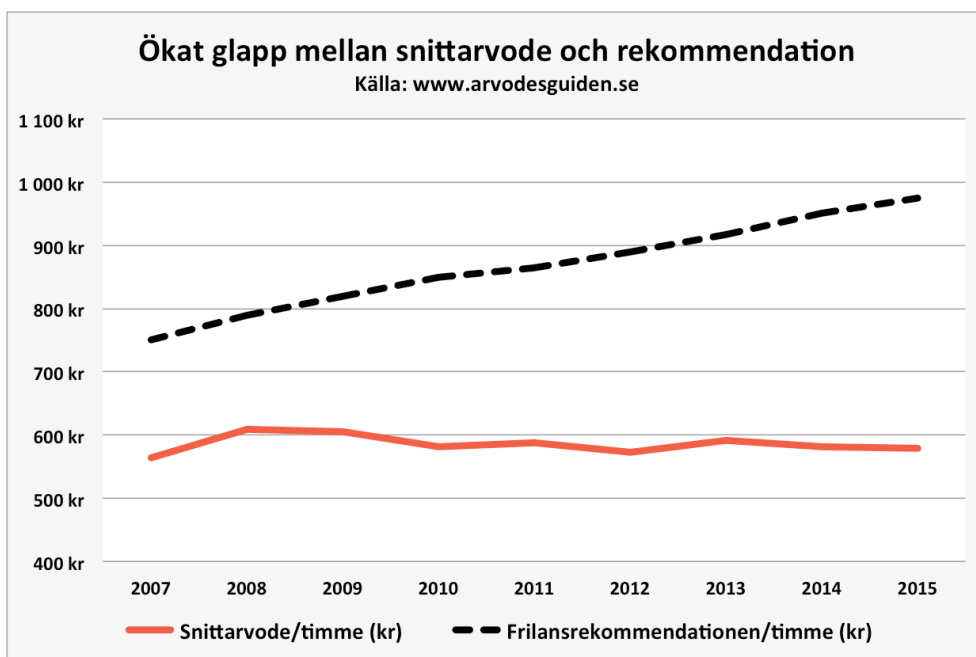
Det bör tillsättas en grupp – där utomstående expertis inkluderas eller konsulteras – som utreder rättsläget och tittar på andra branscher och andra länder. På vilket sätt kan och kan inte frilansare organisera sig och ta fajten för bättre arvoden? På vilket sätt kan och kan inte Journalistförbundet stödja detta? Under vilka förhållanden kan och kan inte överenskommelser och avtal slutas?

Diagram

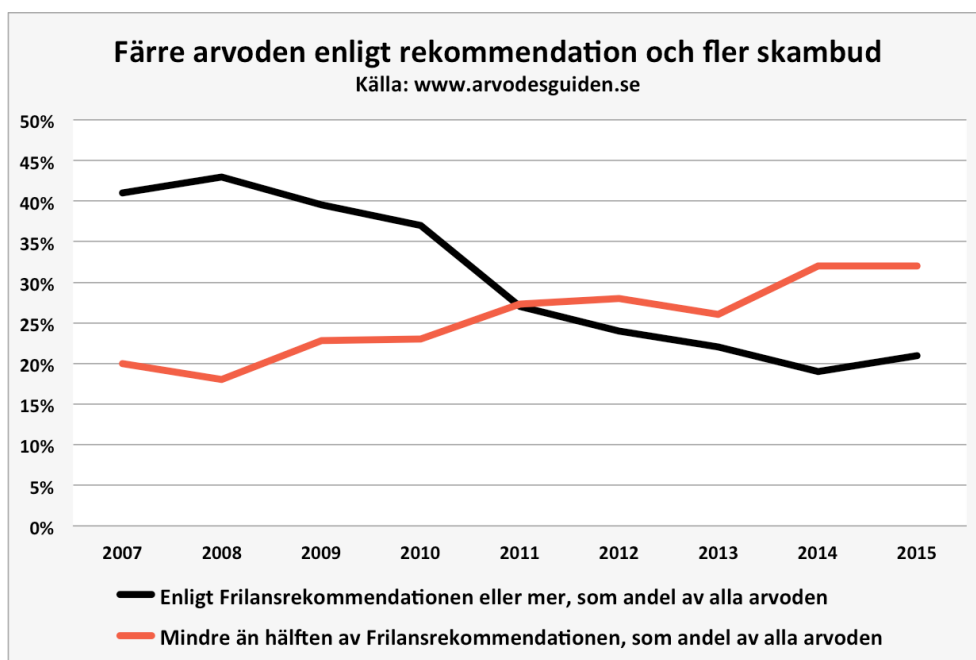
1.

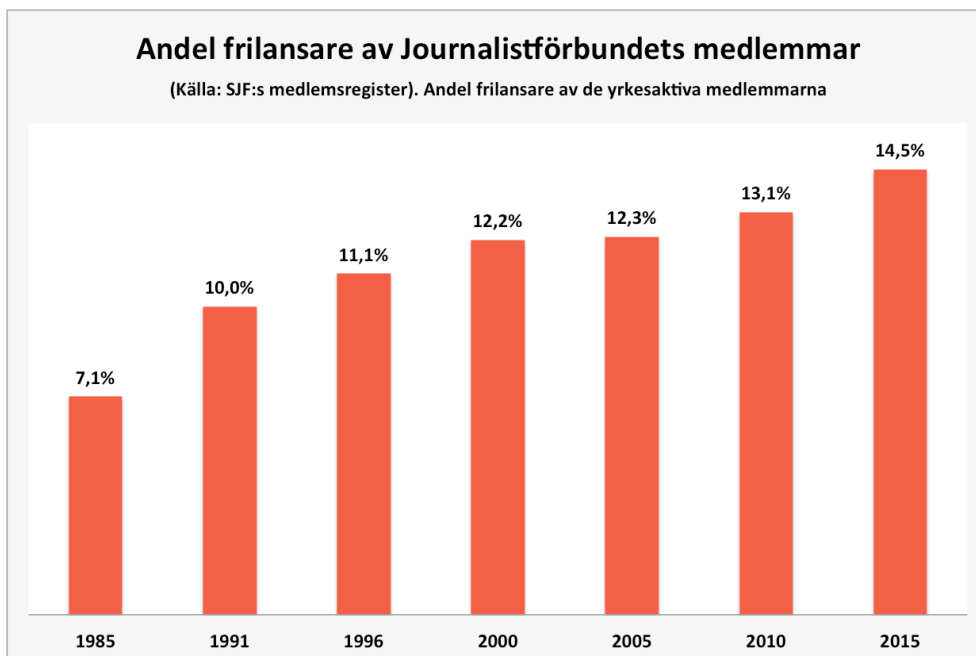
2.

3.

4.

Källförteckning

- 1 Resultaten från enkäten finns att ta del av i sin helhet på Journalistförbundets hemsida under fliken "Otrygg i Media". 622 av 1 832 registrerade frilansmedlemmar svarade på enkäten. 35 intervjupersoner fick inte avsluta enkäten – de jobbade "inte alls med/övervägande med annat än" journalistik, eller var "anställda och arbetar åt en eller flera arbetsgivare". 587 medlemmar slutförde enkäten. Det innebär en svarsfrekvens på 34 procent.
- 2 <https://www.sjf.se/for-dig-som-ar/frilans/anstalld-eller-frilans-vad-ar-skillnaden>
- 3 Nygren, Gunnar, "Tillfällig och flexibel – arbetsmarknad och yrkesroller för journalister i förändring", *Nordicom-Information* 34, 2012; Edström, Maria & Ladendorf, Martina, "Freelance journalists as flexible workforce in media industries", *Journalism Practice*, vol. 6, 2012
- 4 Standing, Guy, *Prekariatet: den nya farliga klassen*, Daidalos, 2013
- 5 Frågans formulering: "Hur mycket brukar du ta ut som eget uttag en genomsnittlig månad? Eller för dig som har A-skatt: hur mycket brukar du få ut i lön."
- 6 Alla beräkningar av månadslön efter och före skatt är gjorda på: <http://www.lonestatistik.se/lon-efter-skatt.asp>, beräknat på skattetabell 31, Stockholm
- 7 Edström, Maria & Ladendorf, Martina, "Freelance journalists as flexible workforce in media industries", *Journalism Practice*, vol. 6, 2012
- 8 Rottwilm, Philipp, *The Future of Journalistic Work: Its Changing Nature and Implications*, Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford, 2014.
- 9 Örnebring, Henrik, *The Two Professionalisms of Journalism: Journalism and the changing context of work*, University of Oxford, 2012
- 10 Frilansjournalisten, nr 3 2005
- 11 *Brister i trygghet vid sjukdom på den moderna arbetsmarknaden*, TCO granskar, #2/15
- 12 *Journalisten*, nr 12 2015
- 13 Tillgång till tjänsten ges till alla frilansmedlemmar inom Journalistförbundet. Huvudansvarig för sajten är Frilans Riks styrelse. Syftet med tjänsten är att hjälpa medlemmarna att ta skäligt betalt, genom att guida till köpare som betalar bra och informera om vilka som dumpar priser. Ett annat syfte med tjänsten är att ge facket en bild av hur marknaden ser ut för frilansmedlemmarna.
- 14 För att få en rättvisande bild av arvodestrenden har alla arvoden som gällt A-skatt rensats bort, samt de uppdrag som tagit väldigt lång tid – upp till ett halvår (det gäller uteslutande tv-dokumentärer, som ett par år fanns med i ett fåtal rapporter och förändrade snittet avsevärt.).
- 15 Beräkningen har gjorts på följande sätt. Timarvode 488 kronor, vilket är halva frilansrekommendationen, har lagts in. Som overheadtid har 37,5 procent angetts, vilket är mitt emellan 25 och 50 procent som är det vanliga spannet i tjänstesektorn, enligt informationstexten. "Flexibilitetspremien" har satts till 0 istället för default som är 9. Siffrorna är alltså relativt snålt tilltagna, ändå motsvarar det enligt kalkylatorn 22 413 kronor i månaden, vilket är något mer än avtalad lägstalön för journalister 21 923 kronor/månad.
- 16 Werne, Kent, *Köparens marknad – otryggheten i mediebranschen #1*, Journalistförbundet, 2015

- 17 Enligt European Federation of Journalists är ungefär en fjärdedel av alla "mediearbetare" i världen numera frilansar. (*Mapping changes in employment in the journalism & media industry, Final Report: Changes in employment in the journalism & media industries in the UK and France*, European Federation of Journalists, 2012)
- 18 Edström, Maria & Ladendorf, Martina, *Freelance journalists as flexible workforce in media industries*, Journalism Practice, vol. 6, 2012
- 19 SCB
- 20 "Tusentals tvingas starta firma – för att få jobba", *Dagens ETC*, 24/11 2014
- 21 "De ofrivilliga företagarna", *Kaliber i P1*, 22 januari 2012
- 22 Thörnquist Annette. *False (Bogus) Self-Employment in East-West Labour Migration: Recent trends in the Swedish construction and road haulage industries*. TheMes, Themes on Migration and Ethnic Studies, 2013:41, REMESO, Linköping University. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:637985/FULLTEXT01.pdf>
- 23 Thörnquist, Annette, "Falskt egenföretagande – ett fenomen i arbetsmarknadens gråzon", *Arbetshistoria* nr 3-4 2013, s. 37-42. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:693481/FULLTEXT01.pdf>
- 24 Thörnquist, Annette, "Anställda blir företagare – en fråga för facket. Exempel med nutidsrelevans från den skandinaviska granitindustrin under mellankrigstiden", i Sundin, Elisabeth & Thörnquist, Annette (red), *När anställda blir företagare – studier om företagande i ett strukturomvandlings- och arbetsmarknadsperspektiv*, *Arbetsliv i omvandling* 2006:17, Arbetslivsinstitutet, s. 23-49. <http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:258155>
- 25 Thörnquist, Annette, "Anställda blir företagare – en fråga för facket. Exempel med nutidsrelevans från den skandinaviska granitindustrin under mellankrigstiden", i Sundin, Elisabeth & Thörnquist, Annette (red), *När anställda blir företagare – studier om företagande i ett strukturomvandlings- och arbetsmarknadsperspektiv*, *Arbetsliv i omvandling* 2006:17, Arbetslivsinstitutet, s. 23-49. <http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:258155>
- 26 Tyvärr visar inte statistiken hur många nya frilansmedlemmar som tidigare varit studerandemedlemmar respektive anställda medlemmar.
- 27 <https://www.sjf.se/for-dig-som-ar/frilans/strategi-for-starkta-frilansvillkor>
- 28 Frilans Riks historia finns nedtecknad i punktform på www.frilansriks.org/frilans-riks-historia/ för den som vill fördjupa sig i alla detaljer. Redogörelsen i rapporten är ett koncentrat.
- 29 F-skatt infördes mycket på grund av oklarheter i B-skattesystemet, vilka beskrivs så här i en utredning från Skatteverket 1998 (RSV Rapport 1998:4): Om "en person som bedrev näringsverksamhet anlitades skulle den enskilda näringsidkaren betala in sina skatter; då så kallad preliminär B-skatt, och sociala avgifter själv. Skattemyndigheten gjorde eventuellt sedan inte samma bedömning som parterna gjort. Rättsverkningarna av innehav av en B-skattsedel var att innehavaren skulle betala sin preliminära skatt själv, men inte att vederbörande automatiskt var att betrakta som näringsidkare. Någon som anlitade en person med B-skatt kunde mycket väl vara att anse som arbetsgivare med skyldighet att betala arbetsgivaravgifter."
- 30 Fallet Linn Ohlsson, vid Sveriges Radio. AD, Mål nr A 61/11. Journalistförbundet vann målet.
- 31 *Frilans Riks verksamhetsberättelse 2014-2015*
- 32 *Frilans Riks verksamhetsplan 2015-2016*

- 33 *Frilans Riks verksamhetsberättelse 2014-2015*
- 34 "Vi förhandlade utan facket", *Frilansjournalisten* 7/2 2013
- 35 "Vägen till högre arvoden: Gå ihop!", *Frilansjournalisten* 23/9 2014
- 36 <https://www.sjf.se/for-dig-som-ar/frilans/strategi-for-starkta-frilansvillkor>
- 37 Enkäten skickades till 203 "postmottagare", det vill säga kontaktpersoner för arbetsplatsklubbar och undersektioner. Undersektioner finns framförallt inom SR och SVT, och antalet svar från dessa är få. Några mejl studsade och nådde därmed inte fram till mottagarna. Några meddelade via mejl att klubben var nedlagd, att de representerar en undersektion till en klubb och därför inte hanterar frilansfrågor. Två svarande angav i enkäten att arbetsgivaren inte alls använder sig av frilansar. Av de återstående 186 svarade 54 på enkäten – en svarsfrekvens på 29 procent.